

LAPSET TAHTIPUIKOISSA

Opas omaehtoisen leikin tukemiseen varhaiskasvatuksessa

Tiivistelmä

Tekijä(t) Tokola, Anna-Maria Lindroos, Noora	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 43+21	Valmistumisaika Syksy 2020
Työn nimi Lapset tahtipuikeissa opas omaehtoisen leikin tukemiseen varhaiskasvatuksessa		
Tutkinto Sosionomi		
Tiivistelmä <p>Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoitus oli korostaa omaehtoisen leikin merkitystä lapsen kasvu- ja kehitykselle sekä tukea sen kaltaista leikkiä varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena oli tuottaa päiväkodille opas omaehtoisen leikin tukemiseen.</p> <p>Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsitellään omaehtoisen leikin tukemisen kannalta merkityksellisiä aiheita: varhaiskasvatus, osallisuus, omaehtoinen ja ohjattu leikki sekä leikin merkitys lapsen kehitykselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Teoriaosuus pohjautuu aikaisempiin tutkimuksiin.</p> <p>Toiminnallisena osuutena toteutettiin Lapset tahtipuikeissa -opas, jossa on tieto-osuuden lisäksi välineitä ja menetelmiä omaehtoisen leikin tukemiseen sekä omaehtoisen leikin päivä -malli. Oppaasta löytyy myös vinkkejä leikkien toteuttamiseksi. Opas suunnattiin 3-6 -vuotiaiden lasten kanssa työskenteleville ja se koottiin toimeksiantajamme päiväkotitoiminnan käyttöön.</p> <p>Päiväkodin kasvattajille tekemämme kyselyn tulokset vahvistavat ajatusta, että omaehtoista leikkiä ja sen mahdollistamista pidetään tärkeänä. Aikaisempien tutkimuksien mukaan lasten omaehtoista leikkiä säätelevät kasvattajan määrittämät rajat. Tutkimuksista nousevat esille myös keskeiset omaehtoisen, pitkäkestoisen leikin mahdollistamiseen vaikuttavat asiat. Leikin keskeisiä tekijöitä ovat leikkiaika ja -rauha, kasvattajan oma asennoituminen ja oman toiminnan kehittäminen sekä lasten osallistuminen toiminnan suunnitteluun ja toteuttamiseen.</p>		
Asiasanat Varhaiskasvatus, osallisuus, omaehtoinen leikki, ohjattu leikki		

Abstract

Author(s)	Type of publication	Published
Tokola, Anna-Maria	Bachelor's thesis	Autumn 2020
Lindroos, Noora	Number of pages	
	43+21	
Title of publication		
The Children in pace sticks The Guide for supporting voluntary play in early childhood education		
Name of Degree		
Bachelor of social services		
Abstract		
<p>The purpose of the functional thesis was to emphasize the importance of voluntary play for the child's growth and development, and to promote similar play in early childhood education. The aim was to compile a guidebook for the kindergarten to support voluntary play.</p> <p>The theoretical part of the thesis explains topics related to supporting voluntary play: early childhood education, inclusion, voluntary and supervised play, and the importance of play for a child's development, learning and well-being. The theoretical part is based on previous research.</p> <p>As a functional part, Lapset tahtipuikoissa (<i>The Children in pace sticks</i>) - guide was created, which, in addition to the information part, contains tools and methods for supporting voluntary play, as well as the Omaehtoisen leikin päivä (<i>Independent play day</i>) - model. The guide also includes tips for making games and play areas. The guide was aimed to educators working with children aged 3-6 years and compiled for the use of our commissioning party, kindergarten Onnimanni.</p> <p>The results of our survey of kindergarten educators confirm the idea that voluntary play and enabling it is considered important. Previous studies have shown that children's voluntary play is regulated by limits set by the educator. The research also reveals the main issues that affect the possibility of voluntary, long-term play. The key factors in the play are playing time and peace, the educator's own attitude and development of his or her own actions, and the children's participation in the planning and realization implementation of the activities.</p>		
Keywords		
Early childhood special education, participation, voluntary play, guided play		

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. LEIKKI VARHAISKASVATUKSESSA	2
2.1 Varhaiskasvatus	2
2.2 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa.....	5
2.3 Lapsen omaehtoinen leikki	8
2.4 Ohjattu leikki	11
3. LEIKKI LAPSEN KASVUN JA KEHITYKSEN TUKENA	13
3.1 Leikin merkitys lapsen kehitykselle ja oppimiselle	13
3.2 Leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille.....	16
4. TARKOITUS JA TAVOITE	20
5. TOIMEKSIANTAJA.....	21
6. OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	22
6.1 Toiminnallinen opinnäytetyö	22
6.2 Oppaan perusta.....	23
6.3 Sisällön suunnittelu.....	23
6.4 Oppaan toteutus	24
7. LAPSET TAHTIPUIKOISSA -OPAS.....	26
7.1 Oppaan rakenne ja sisältö	26
7.2 Omaehtoisen leikin päivä -malli	26
8. ARVIOINTI.....	29
8.1 Prosessin arviointi.....	29
8.2 Oppaan arviointi	30
9. POHDINTA	31
LÄHTEET	35
LIITTEET	44

1. JOHDANTO

Leikki tuottaa lapselle mielihyvää ja iloa, mutta leikillä on myös merkitystä lapsen kehitymiselle, oppimiselle ja hyvinvoinnille. Lapselle itselleen leikkiminen on tapa elää ja olla, sekä hahmottaa maailmaa. Leikeissä yhdistyvät yhdessä tekeminen, innostus ja omien taitojen haastaminen. Myös varhaiskasvatuksessa leikillä on keskeinen sija ja siellä tuleekin tarjota mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin. (Opetushallitus 2018, 38-39.)

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa päiväkodille Lapset tahtipuikeissa - opas omaehtoisen leikin tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Siinä korostetaan omaehtoisen, lapsen itsensä luoman leikin, merkitystä. Työ sivuaa myös lasten osallisuutta, joka liittyy olennaisesti omaehtoiseen leikkiin. Toiminnallisessa osiossa kootaan oppaan muotoon tapoja, joilla omaehtoista leikkiä voidaan tukea päiväkotiympäristössä. Oppaan tarkoitus on herättää varhaiskasvattajien keskuudessa pohdintaa omaehtoisen leikin merkityksestä tänä aikana, jolloin tartutaan helposti valmiisiin leikkimalleihin ja teolliseen tarjontaan.

Omaehtoinen leikki on lapsen henkiselle kehitykselle ensisijaisen tärkeää. Leikki synnyttää oivalluksia ja kokemuksia, sekä auttaa kuvittelemaan, luomaan ja neuvottelemaan. Leikkiessä ongelmaratkaisu- ja sosiaaliset taidot kehittyvät ja lapsi oppii ymmärtämään toista ihmistä. Lapsi käsittelee ympäröivää maailmaa leikkiessään ja rakentaa itseään. Itseisarvon lisäksi leikki siis myös opettaa ja kasvattaa. (Vehkalahti & Urho 2013, 9.) Vaikka leikki tuottaa lapselle iloa ja mielihyvää sekä oppimisen kokemuksia, omaehtoinen leikki on tutkitusti vähentynyt (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 65).

Omaehtoista leikkiä kutsutaan myös vapaaksi leikiksi. Opinnäytetyössä omaehtoisella leikillä tarkoitetaan lapsen itsensä suunnittelemaa ja rakentamaa leikkiä, joka on pitkäkestoisempaa kuin päivittäin lyhyellä ajallakin toteutuva vapaa leikki. Päiväkodissa lasten päivää täyttävät erilaiset ohjatut toiminnot, tavaroilla on omat paikkansa ja tiettyjä leikkejä leikitään niille kuuluvissa paikoissa. Siellä tulisi olla mahdollisuus myös omaehtoisen leikin toteuttamiseen. Usein siihen ei kasvattajalta vaadita kuin tahtoa, joustoa ja hetkittäisen epäjärjestyksen sietämistä.

2. LEIKKI VARHAISKASVATUKSESSA

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jolla on useita tehtäviä. Se on osa suomalaista koulutusjärjestelmää, sisällöiltään tavoitteellista, suunnitelmallista ja pedagogisesti painottunutta lasten opetusta, hoitoa sekä kasvatusta. Varhaiskasvatuksen tehtävä on myötävaikuttaa lasten kokonaisvaltaiseen kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. (Opetushallitus 2018, 14.) Kasvatus, opetus ja hoito nähdään toisiinsa kiinteästi kytköksissä olevina, ja siksi pedagogiikka rakentuu näiden ympärille. Lasten arki kokonaisuudessaan tulisi rakentaa tukemaan varhaiskasvatuslaissa ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa esitettyjä arvolähtökohtia, tavoitteita ja painotuksia. (Lastentarhanopettajaliitto 2017, 10.)

Varhaiskasvatuksen järjestämistä ohjaavat velvoitteet perustuvat Suomen perustuslakiin, varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatuksesta annettuun valtioneuvoston asetukseen sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin. Varhaiskasvatukseen sovelletaan myös hallintolakia ja lakia viranomaisen toiminnan julkisuudesta. Varhaiskasvatuksen järjestämisessä pitää ottaa huomioon myös muusta lainsäädännöstä ja kansainvälisistä sopimuksista tulevat velvoitteet, joihin Suomi on sitoutunut. (Opetushallitus 2018, 15.) Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin varhaiskasvatuksen toimintamuodoista. Päiväkodeissa toiminta on ryhmämuotoista ja lapsiryhmät muodostetaan esimerkiksi lasten iän, sisarusuhteiden tai tuen tarpeen mukaan. Pedagogisesti tarkoituksenmukaisessa ryhmässä on otettu huomioon henkilöstön mitoitus sekä ryhmien enimmäiskoon määritykset. (Opetushallitus 2018,18.)

Kaikille varhaiskasvatukseen osallistuville lapsille laaditaan henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen vasun laadinnasta vastaa varhaiskasvatuksen opettaja, ja siihen osallistuvat kaikki lapsen hoidosta, kasvatuksesta ja opetuksesta vastaavat henkilöt (Opetushallitus 2018, 10). Varhaiskasvatuksessa kasvattajien tehtävänä on havainnoida ja dokumentoida ryhmän lasten varhaiskasvatussuunnitelmien tavoitteiden näkymistä ja toteutumista leikeissä ja toiminnassa. Havaintojen ja dokumentoinnin pohjalta toimintaa kehitetään ja varhaiskasvatussuunnitelmia päivitetään. (Mäkelä 2019, 18.)

Suomalaisen varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria luonnehtii tutkimusperustaisuus, ja tämä asettaa kasvattajille perusteen kehittää pedagogisia käytäntöjään jatkuvasti. Yksi merkittävin muutos suomalaisen varhaiskasvatuksen kehityksessä on ollut siirtyminen

opettajajohtoisista toimintatavoista kohti lapsilähtöistä pedagogiikkaa, painottaen lapsen osallisuutta ja yksilöllisyyttä. (Mäkelä 2019, 9.) Varhaiskasvatuksessa on tärkeää pitää mielessä ymmärrys lapsuuden ainutlaatuisuudesta, suojella lapsuutta ja leikkiä sekä ohjata lasta ihmisenä kasvamisessa. Varhaiskasvattajien tulee tiedostaa oman toimintansa vaikutukset lasten tulevaisuuteen. Monipuolinen tekeminen ja lasten ja kasvattajien yhdessä jakamat kokemukset edistävät lasten tietojen, taitojen, arvojen ja asenteiden kehittymistä. (Lastentarhanopettajaliitto 2017, 13.)

Päiväkoti on yhteiskunnallinen instituutio, jonka rutiinit ja säännöt saattavat olla erilaisia kuin ne, joihin lapset ovat kotonaan tottuneet. Päiväkoti luo leikille omanlaisensa puitteet, sillä ympäristö, toimintakulttuuri sekä yhteiset säännöt vaikuttavat päiväkodissa leikittäviin leikkeihin. (Lehtinen & Koivula 2017, 177.) Varhaiskasvatuksen perusteissa (Opetushallitus 2018, 31) todetaan, että työtapojen ja oppimisympäristöjen tulee myötävaikuttaa lasten omaa intoa tutkia, kokeilla sekä harjoitella asioita. Lapsilla on oikeus saada oppimiseensa sopivaa ohjausta ja tukea. Varhaiskasvatuksen perusteet (2018) painottaa myös, että varhaiskasvatuksessa on tiedostettava leikin merkitys lapselle sekä leikin pedagogiset mahdollisuudet hyvinvoinnin ja oppimisen edistämiseksi.

Lapsuus sisältää isoja muutoksia ja siirtymiä, jotka vaikuttavat lapsen itsenäisyyden kehittymiseen; esimerkiksi lapsen siirtyminen kotiympäristöstä suurempaan sosiaaliseen ympäristöön kuten päiväkotiin. Tutustuminen uusiin aikuisiin ja lapsiin päiväkodin ja muiden toimintaympäristöjen kautta sekä näihin ympäristöihin kiinnittyminen tuo lapselle vapautta ja oikeuksia, mutta myös vastuuta ja odotuksia. Lapsuudessa on mahdollisuus kehittää osaamistaan ja kiinnostuksen kohteitaan eri alueilla. (Lehtinen, 2019.)

Leikki on lasta motivoivaa ja iloa tuottavaa toimintaa, jossa lapsi oppii uusia taitoja sekä luo merkityksiä itsestään ja ympäröivästä maailmasta. Lasten sosiaalisia suhteita on tuettava varmistuen, että kaikilla lapsilla on mahdollisuus osallistua leikkeihin ja muuhun yhteiseen toimintaan. (Opetushallitus 2018, 39.) Lapsella on oikeus yhteisöllisyyteen ja ryhmään kuulumiseen. Esteetön leikki on yhdenvertaista, tasa-arvoista ja moninaista. Kasvattajan tehtävä on esteettömyyden luominen ja leikin tukeminen; se tapahtuu pohtimalla rakenteita ja toimintatapoja, jotka poistaisivat rajoitteita ja edistäisivät leikkimistä. Esimerkkejä leikin soveltamisesta ovat kommunikaation tukeminen tai leikkihetken jäsentäminen ja toiminnan ohjaaminen kuvien avulla. Jotta tila olisi esteetön, se voi vaatia suunnittelua, jossa huomioidaan liikkumisen apuvälinettä käyttävä lapsi tai muut erilaiset tavat liikkua. Jollekin lapselle itsenäinen tapa liikkua voi olla käveleminen, toiselle konttaaminen tai kieriminen. (Huttunen & Laitinen, 2019.)

Lapsella on oikeus olla lapsi eli leikkiä, liikkua ja tutustua asioihin koko kehon avulla. Lapsen kuuluu olla fyysisesti aktiivinen, eli harjoittaa kuormittavuudeltaan eritasoista liikuntaa, kuten leikkimistä sisällä ja ulkona, kotiaskareita, retkeilyä sekä ohjattuja liikuntatuokioita. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2016.) Päiväkotipäivälle kertyy usein sen verran pituutta, että lapset tarvitsevat vapaampaa aikaa, jolloin saa olla rauhassa tai touhuta vapaammin ryhmässä oman tuntemuksensa mukaan. Peuhaaminen ja kaaosmaisekin touhut saattavat joskus kauhistuttaa aikuisia, mutta niiden tuoma jännitys ja liikunnantarpeen tyydyttäminen on lapsille tärkeää. Leikkeihin sisältyvä liikunta on lapsille olennainen osa päiväkotipäivää; liikkeen laiminlyönti päivähoidossa saattaa aiheuttaa kasautuneen energian purkautumista vähemmän toivotuilla tavoilla. (Lahtinen 2007, 21.)

Sanna Lahtinen (2007) toteaa pro gradututkielmassaan, että suuri osa päiväkodin päivästä kuluu myös aikuisten johtamiin jäseneltyihin toimintoihin sekä rutiineihin. Lasten leikit katkaistaan usein ohjatun toiminnan alkaessa ja leikkitarvikkeet kerätään pois sen sijaan, että lapsilla olisi mahdollisuus jatkaa myöhemmin siitä, mihin olivat jääneet. Vanhemmat saattavat joskus esittää toiveita siitä, että leikkimisen sijaan päiväkodissa tehtäisiin jotakin heidän näkökulmastaan opetuksellista ja ”hyödyllistä”. Kuitenkin leikille tulisi antaa arvo ja aika päiväkodin viikko-ohjelmassa huomioiden, että suuri osa lapsista viettää päivän valveillaoloajastaan enemmän aikaa päiväkodissa kuin kotona. Hoitopäivän aikana ei saa olla liikaa ohjattua toimintaa, vaan on varattava reilusti aikaa ulko- ja sisäleikeille. (Lahtinen 2007, Hintikka 2009, 162.)

Varhaiskasvatuksen pedagogiikassa leikki on nähty lasten omaehtoiseksi toiminnaksi, ja aikuinen on vetäytynyt kauemmaksi havainnoimaan leikkiä. Aikuisen pääasialliseksi tehtäväksi on nähty leikin mahdollistaminen. Suomalaisessa varhaiskasvatuksessa ilmenee myös ajatus lapsista toimijoina ja ympäristönsä rakentajina, jotka ovat valmiiksi aktiivisia oppijoita. (Kangas & Brotherus 2017, 1.) Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että vaikka kasvattajat tietävät leikin merkityksen lasten oppimiselle ja osallisuudelle, saattaa leikin pedagoginen tukeminen jäädä osin vähäiseksi varhaiskasvatuksen arjessa (Kangas & Fonsén 2018, 2).

Erityisesti alkuopetuksessa leikki on olennainen osa opetusta. Oppimistehtävien leikit ovat harjoituksia, joilla ohjaaja saa lasten huomion, herättää mielihyvää ja auttaa keskittymään. Leikki kannustaa lasta ponnistelemaan ja ylittämään itsensä, joten leikissä lapsi oppii huomaamattaankin. Esi- ja alkuopetuksessa luodaan pohjaa elinikäiselle oppimiselle - opitaan elämää varten. Myönteiset oppimiskäsitykset auttavat kehittämään oppimaan oppimista sekä vahvistavat itsetuntoa ja käsitystä itsestä. Leikkiminen on koulua

edeltävän ajan ja koulun alkuvaiheen tärkeintä oppimista edistävää toimintaa. (Hiltunen 2018, 31–32.) Lastenkulttuurin tunteminen auttaa kasvattajia ymmärtämään lasten leikkejä. Leikkiä tukevassa oppimisympäristössä aikuinenkin on oppija. Kasvattajien tulee keskustella leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä myös lasten huoltajien kanssa. Tällä tavoin voidaan edistää leikkien jatkumista kotona tai myöhemmin varhaiskasvatuksessa. (Opetushallitus 2018.)

2.2 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuslaki (540/2018, 20§.) velvoittaa selvittämään ja ottamaan huomioon lapsen mielipiteen ja toivomukset hänen ikätasonsa huomioiden, kun hänen varhaiskasvatustaan suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan.

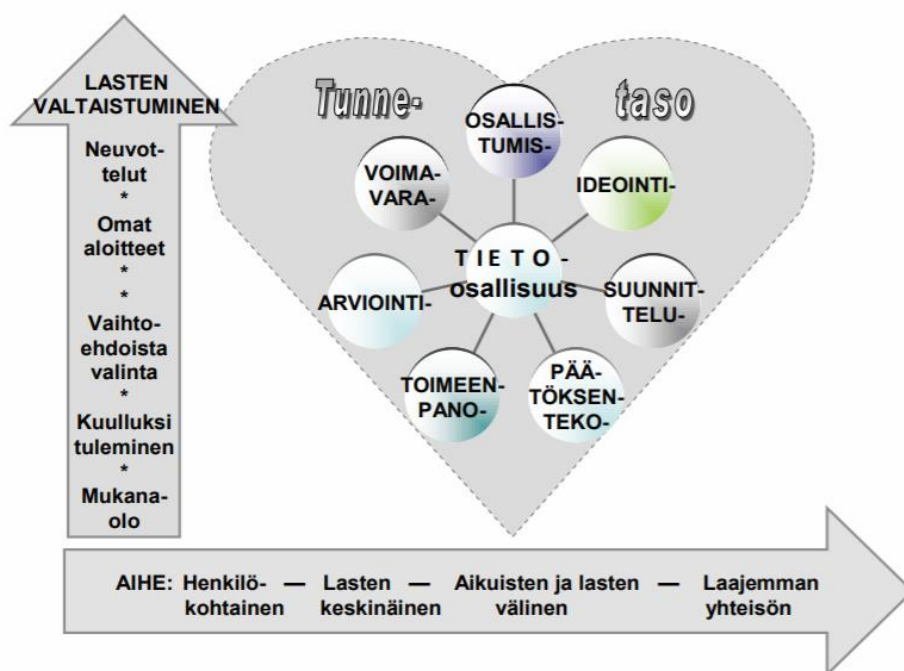
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet edellyttää, että yhdenvertaisuutta, osallisuutta sekä tasa-arvoa edistetään kaikessa toiminnassa ja lasten mielipiteitä, avauksia sekä näkemyksiä arvostetaan. Kuulluksi tuleminen sekä osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa kuuluvat lasten oikeuksiin. (Opetushallitus 2018, 26, 30.)

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan esikouluikäisten tulee saada kokemuksia esiopetusryhmää koskevasta päätöksenteosta. Lapsia ohjataan vähitellen yhteiseen vastuun kantamiseen samalla, kun heidän tekemiä päätöksiä ja toimintaa arvioidaan. Näin he saavat kokemuksia niin osallisuudesta kuin toimijuudesta. (Opetushallitus 2014, 23.) Turjan (2017) mukaan osallisuudessa ei ole kyse yksittäisten lasten toiveiden toteuttamisesta, vaan että lapset ja aikuiset tekevät yhdessä päätöksiä, jotka tyydyttävät kaikkia (Kettunen 2017).

Osallisuuden toimintakulttuurissa on tarkoitus oppia toimimaan yhdessä toisten kanssa. Opetellaan toisen kuuntelemista, neuvottelutaitoja, omien ideoiden jakamista, vastuunkantoa sekä toisten huomioimista ja kunnioittamista. Osallisuuden huomioiminen vaatii kasvattajalta sensitiivisyyttä, läsnäoloa, tavoitteellisuutta ja havainnointia. Kasvattaja on myös mahdollistaja ja uusien näkökulmien tuoja lapselle. (Maalo & Rytönen 2018, 59.) Osallisuus ymmärretään usein yksittäisen lapsen mielihalujen kuulemisena ja toteuttamisena, mutta osallisuus on syvästi yhteisöllinen ilmiö silloin, kun lapsia on paljon. Jokaisella tulee olla oikeus oman näkemyksensä ilmaisemiseen esillä olevasta asiasta, mutta jokaisen tulee kuunnella myös muiden näkemyksiä. (Turja 2017, 45.)

Lasten asema on vähitellen vahvistunut varhaiskasvatuksessa. Heidät halutaan nähdä yhä enemmän aloitteellisina ja aktiivisina toimijoina, jotka rakentavat omaa ymmärrystään sosiaalisen ja fyysisen ympäristönsä kanssa vuorovaikutuksessa. Päiväkodin arjessa on monia tilaisuuksia ja tietoisesti järjestettyjä mahdollisuuksia lasten osallisuudelle.

Kuviossa 1 olevien näkökulmien kautta voidaan tarkastella lasten osallisuuden moniulotteisuutta ja sen toteutumisen edellytyksiä varhaiskasvatustyössä. Lasten osallisuuden perusedellytyksiä voidaan vahvistaa vasta sitten, kun ne osataan tunnistaa. Kun osallisuuden perustuvaa pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa kehitetään ja arvioidaan, toimintaprosessia ja osallisuuden tunnetta pitäisi osata tarkastella jäsentyneesti. (Turja 2017, 41, 47.)

KUVIO 1. Malli lasten osallisuudesta
(Turja 2017,48.)

Varhaiskasvatuksen tehtävä on tukea lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja, jotka ovat vielä kehittymässä. Sen tehtäviin kuuluu myös oma-aloitteisuuteen kannustaminen. (Opetushallitus 2018, 26.) Päiväkodin toiminnan ideointiin ja suunnitteluun kuuluu päätöksentekoa, suunnitelmien toimeenpanoa ja arviointia. Piironen (2007) mukaan osallisuuteen liittyy ideointia, suunnittelua, päätöksentekoa, toimeenpanoa ja arviointia (Turja 2017,48). Näiden lisäksi kuvioon on lisätty osallistuminen, koska joillekin lapsille pelkkä valmiiseen toimintaan osallistuminen on tärkeää. Lasten tulisi saada olla mukana toimintaprosessin kaikissa vaiheissa. Heillä tulisi olla mahdollisuus esittää omia ideoitaan ja olla mukana suunnittelemassa tiloja ja toimintaa, tekemässä päätöksiä ja valintoja, toteuttamassa ja arvioimassa toimintaa ja toimintaympäristöjä. (Turja 2017, 48.)

Osallisuuden toteutumiselle on perusedellytyksiä. Keskeisiä niistä ovat kieleen ja kommunikaatioon liittyvät, materiaaliin resursseihin ja tiedonsaantiin liittyvät ehdot sekä luottamus itseen ja muihin. Osallisuuden kokemukset vaikuttavat myös tunteisiin eri

tavoin. Kuviossa osallisuuden tarkastelussa erotetaan myös tunnetason kokemukset. Perusta osallisuuden otolliselle ilmapiirille rakentumiselle ryhmässä on myönteisten osallisuuskokemusten karttuminen. Ne vahvistavat myös yksilöllisiä osallisuuden voimavaroja. (Turja 2017, 49.) Lapset saattavat tarvita ensin rohkaistumista ja turvallisuuden tunnetta itsensä ilmaisemiseen ja toimintaan mukaan tulemiseen. Kasvattajalta vaaditaan luottamusta lapsiin toimijoina. Kasvattajan on luotettava myös omaan selviytymiseensä tilanteissa, joissa hän luopuu ja joustaa omista ennakkosuunnitelmistaan sekä suunnittelee ja toteuttaa toimintaa yhdessä lasten kanssa. (Turja 2017, 49, 53.) Turjan (2017) mukaan tämä aiheuttaa kasvattajassa usein epävarmuutta, koska lopputuloksesta ei voi olla varmaa (Kettunen 2017).

Kuviossa (1) esitellään myös osallisuuden ulottuvuudet: valtaistuminen, vaikutuspiiri ja ajallinen ulottuvuus. Valtaistumisessa osallisuutta tarkastellaan lasten ja aikuisten välisenä valtasuhteena. Mitä enemmän lapsilla on tietoa toiminnan taustoista tai tavoitteista ja mitä enemmän he voivat tehdä aloitteita, ideoita ja olla päättämässä, sitä enemmän he Hartin (1992) mukaan kokevat voivansa vaikuttaa eli valtaistuvat. Turjan (2017) mukaan on tärkeä löytää sopiva keino kertoa, mihin lapset voivat vaikuttaa, jotta heillä on mahdollisuus esittää relevantteja ehdotuksia ja toiveita (Kettunen 2017). Hill, Davis, Prout & Tisdall (2004) tarkoittavat osallisuuden vaikutuspiirillä, ketä kaikkia se asia, tilanne tai toiminta koskee, johon osallistutaan ja vaikutetaan (Turja 2017, 53). Vaikutuspiiri laajenee henkilökohtaisista laajempaan ympärillä olevan yhteisön vaikuttamiseen. Ajallinen ulottuvuus on yksi osallistumisen ulottuvuus. Toiminta, johon osallisuus liittyy voi olla lyhyt- tai pitkäkestoista. Se voi olla vaikutuksiltaan kertaluontoista tai kauaskantoista. (Turja 2017, 51-52.)

Norjalainen tutkija Berit Bae (2009) on tutkinut, kuinka lasten osallisuus toteutuu varhaiskasvatuksessa. Tutkimus on heijastettavissa myös suomalaiseen varhaiskasvatusympäristöön kasvatuskulttuurin samankaltaisuuden vuoksi. Bae on todennut, että lapsen osallisuus toteutuu parhaiten leikeissä. Päiväkodin aikatauluihin ei kuitenkaan aina mahdu leikki, jossa lapsi pääsisi ilmaisemaan itseään vapaasti ja kokemaan osallisuutta. Jos rutiinit estävät lasta toimimasta itselleen luontaisella tavalla, hänen osallisuutensa saattaa olla uhattuna. (Säkkinen 2018, 173.) Turja (2017) pitää tärkeänä, että aikuinen muokkaa omaa asennettaan suotuisaksi lapsen ehdotuksille. Usein miten lapsen ideat realisoituvat toteuttamisen kokoiseksi, kun niistä neuvotellaan. (Kettunen 2017.)

2.3 Lapsen omaehtoinen leikki

Lapsen omaehtoisella leikillä tarkoitetaan tilannetta, jonka lapset voivat suunnitella itse ja jossa he voivat toteuttaa omia tavoitteitaan. Lapset saavat päättää, kenen kanssa he leikkivät. He päättävät myös sen, mitä he ryhtyvät tekemään, ketä leikkiin osallistuu, mistä leikki alkaa ja mihin se päättyy. Lapset rakentavat leikkinsä puitteet oman ideaalinsa ja roolimielikuviansa mukaan (Helenius & LummeLahti 2013, 95). Prosessi opitaan, kun yhteiseen leikkiin osallistutaan itseä taitavamman kanssa. (Helenius & Korhonen 2017, 71.) Omaehtoiseen leikkiin ei välttämättä tarvita suurta määrää leluja, vaan mahdollisuus leikkiin eli tilaa, aikaa ja rauhaa sekä mahdollisuuksien mukaan seuraa (Kahri 2003, 41).

Myös omaehtoiselle leikille asetetaan reunaehdot. Niihin vaikuttavat lapsen ikävaihe, ohjauksen taso ja päivähoidon yleiset pedagogiset säännöt. Tässä erityisessä toiminnan muodossa lapsilla on mahdollisuus kehittää keskinäisiä suhteitaan sekä harjoitella omien tavoitteiden asettelua ja vuorovaikutusta. Kasvattajan osuus riippuu lapsen kehitystasosta. Se voi vaihdella suorasta osallistumisesta välilliseen vaikuttamiseen. Kasvattajankin osallistuminen alistuu leikin vaatimuksille ja leikin sääntöjä sekä lapsen aloitteita leikissä kunnioitetaan. (Helenius & Korhonen 2017, 71.) Kasvattaja voi olla myös havainnoija. Havainnoidessaan hän saa tietoa lapsen mielenkiinnon kohteista, kokemuksista, oppimisesta sekä kehityksen ja kasvun edistymisestä. (Koivunen & Lehtinen 2015, 16.)

Varhaiskasvatuksessa tavoitteena on varmistaa, että ympäristö on oppimista edistävä, kehittävä, turvallinen, terveellinen sekä esteetön. Oppimisympäristöihin sisältyvät erilaiset paikat, tilat, yhteisöt, välineet, tarvikkeet ja käytänteet, jotka tukevat lapsen kehityksen ja oppimisen lisäksi vuorovaikutusta. (Opetushallitus 2018, 32.) Toimintaympäristöillä voidaan joko tukea lapsen toiminnan ja oppimisen mahdollisuuksia tai tukahduttaa niitä. Tämän vuoksi on tärkeää, että päiväkodissa luodaan lapselle hänen kehitystään tukeva ympäristö. Varhaiskasvatuksessa kasvattajilla on merkittävä rooli ympäristön muokkaamisessa ja on tärkeää, että myös lapsi otetaan mielipiteineen huomioon. Lapselle mieleinen ja innostava ympäristö auttaa lasta luomaan sekä kehittämään erilaisia leikkejä. (Kaplín 2010.)

Aineksia omaehtoiseen leikkiin saa esim. saduista, tarinoista, näytelmistä ja kertomuksista. Lapset ilmentävät leikeissä omia tulkintojaan todellisuudesta. He ilmaisevat tunteensa ja tunteensa, asenteensa ja suhteensa valittuihin tapahtumiin. Lapsen keksimä leikki-idea pitää kaiken tämän sisällään. Siihen sisältyy, mitä leikitään, mitä välineitä tarvitaan, ketä leikkiin osallistuu, mitä leikissä tapahtuu ja missä järjestyksessä. Leikin idea perustuu lapsen omaan mielikuvaan. (Helenius & LummeLahti 2013, 101,106 -107.) Leikki vaatii, että ympäristössä on jotain, mitä lapsi voi jäljitellä. Toiminnot toimivat virikkeinä,

vaikkei lapsi otakaan niitä suoraan leikkeihinsä. Lapsi suodattaa näistä virikkeistä oman kuvittelunsa ja ajattelunsa kautta, mitkä soveltuvat hänen leikkiinsä. (Jantunen, Suutarla & Heino 2019, 35-36.)

Kasvattajan on mahdollisuus rikastuttaa ja laajentaa leikkejä leikkimällä aikansa itse mukana. Lapset saavat arvokkaita kokemuksia intensiivisistä leikeistä ja he alkavat kehittää monimuotoisia leikkejä myös itse. Kasvattajan on tärkeä tunnistaa ja tunnustaa oman roolin tärkeys. Hänen täytyy hakea ihanteellista tasapainoa lapsille annettun vapauden ja leikin aktivoinnin välillä. Leikin hallinta säilyy kuitenkin lapsilla. Kasvattaja voi olla rikastuttaja, rajaaja ja dokumentoija, mutta lapset leikkivät todeksi sitä tarinaa, minkä ovat itse tehneet. (Kalliala 2012, 209- 211.) Kasvattaja voi tarvittaessa leikkutilanteessa hienovaraisesti ohjata kysymyksillä leikkijöitä, mutta kokeneiden leikkijöiden ohjaus on enemmän välillistä (Helenius & Lummelahti 2013, 107). Kasvattaja on leikissä läsnä ja pyrkii henkilökohtaisen suhteen luomiseen tekeillä olevaan asiaan. Lapsikin innostuu, kun aikuinen on aidosti kiinnostunut. (Jantunen, Suutarla & Heino 2019, 91.)

Helenius ja Lummelahti ovat koonneet Leikin käsikirjaan monipuolisen valikoiman ihmisten henkilökohtaisia muistikuvia lapsuuden leikeistä. Niissä on toistuvasti tullut esille leikin rakentamisen merkitys ja suunnitteluvaiheen pitkäkestoisuus varsinaiseen leikkiin verrattuna. Olennainen osa leikkiä ovatkin leikin suunnittelu ja rakentaminen, leikkivälineiden valmistaminen sekä leikkipaikan varustaminen. Ongelmien ratkominen kuuluu myös leikkiin ja sen rakentamiseen (Vena 2019, 56). Leikkimuistoista on pääteltävissä lasten välisen suhteiden olevan leikin ydinainesta. Leikki-ideat syntyvät ja kehittyvät niiden varassa. Niillä on merkitystä myös lasten keskinäinen vuorovaikutuksen toteutumiseen ja roolien jakaantumiseen. (Helenius & Lummelahti 2013, 26,55.)

Mielikuvitukselle tulisi jäädä riittävästi tilaa (Kalliala 2012, 215). Vena (2019, 79.) toteaa tutkielmassaan, että lasten leikit ovat alttiita muutoksille. Lasten esineille antamat merkitykset kertovat suuresta soveltamisen vapaudesta. Hän jatkaa, että lapsille leikin jatkuminen ja sujuvuus vaikuttivat olevan pääasia toiminnassa. Välineitä päiväkotiin hankkiessa tulisikin kiinnittää huomiota niiden monipuolisiin ominaisuuksiin, kuten väriin, muotoon, kokoon ja vaikkapa halattavuuteen, jotta niitä voisi käyttää mahdollisimman monissa leikeissä. Lisäksi kannattaa pohtia, mihin leikkeihin valmiit ja esittävät lelut johtavat sekä miksi nämä leikit ovat aikuisen näkökulmasta arvokkaita. (Lagercrantz & Patteri 2018, 83.)

Mielikuvituksen avulla lapsen on mahdollista vapautua tilannesidonnaisuudesta sekä tilanteen luomista pakoista ja kahleista. Lapset voivat muodostaa todellisuuteen omakohtaisen suhteen ja toimia eri lailla, mitä he konkreettisesti näkevät. Silloin pahlilaatikosta voi syntyä talo, tuoli voi toimia auton tai pöydänalus majana. Lapsen

ollessa leikkimisen ja todellisuuden rajamailla hän oppii suhtautumaan mielikuvitustoteen ja reaali maailmaan. (Jantunen, Suutarla & Heino 2019, 95.) Lapset ja heidän kuvittelukykynsä ovat erilaisia. Toisten on helpompaa kuvitella asioita ja toiset tarvitsevat leikkiinsä enemmän välineitä. Joskus myös ”kuvittelukykyisemmät” lapset haluavat leikkiinsä oikeita välineitä. Silti nämä tiettyyn leikkiin nimetyt lelut voivat johtaa eri leikkiin. Tärkeä osa hyvää leikkiympäristöä ovat kuitenkin keskeneräiset leikkimateriaalit. Lapsia kiehtovat pahvilaatikot, kävyt, simpukat, kankaat ja käävät. Ne taipuvatkin moneksi heidän leikeissään. (Kalliala 2012, 215.)

Mikkonen (2018) on tehnyt kandidaatintutkielman omaehtoisen leikin rajoittamisesta päiväkodissa. Tutkielmassa omaehtoinen leikki jakautuu fyysisiin -, esine - ja roolileikkeihin. Tutkimustuloksissa fyysisiä ei-toivottuja leikkejä olivat leikkivälineiden väärinkäyttö, riehumis- ja peuhuleikit sekä lumisota. Esineleikeistä pyssyleikit kuuluivat ei-toivottuihin leikkeihin. Roolileikeistä lääkarileikit nähtiin rajoitettavina leikkeinä, samoin aikuisten maailmaan liittyvät teemat, kuten väkivalta, päihteet ja seksuaalisuutta sisältävät leikit. Lisäksi ei-toivottuihin leikkeihin kuului hyönteisillä leikkiminen. (Mikkonen 2018, 53-54.) Kielletyt leikit kuuluvat vaaraleikkeihin. Vaaraa leikkimällä lapsi tunnustelee, missä kulkee sallitun ja kielletyn raja. Jännityksen aiheuttaja on kiinnijääminen ja vaara tässä leikissä on aikuinen. Kielletyn leikin leikkimiseen kuuluu sankaruuden tunne, joka on kutkuttavan kapinallista. (Vehkalahti & Urho 2013, 123.)

Lasten leikki ei ole aina siistiä eikä myöskään aina etene siististi. Aikuinen joutuu hyväksymään sen, että leikki etenee omien sääntöjen mukaan ja toisinaan ilman sääntöjä. Ristiriidoista neuvotellaan, joka onkin tärkeä leikkitaito. (Vehkalahti & Urho 2013, 41.) Mikkosen (2018) mukaan kasvattajilla on leikkisääntöihin ja leikkien rajoittamiseen hyvin subjektiivinen näkemys. Kasvattajien yhteinen näkemys näyttäisi olevan se, että leikkiin puuttuminen on tilannekohtaista ja lasten yksilölliset erot, kuten ikä, kehitys tai osaamistaso vaikuttavat päätökseen kieltää leikkejä. Ristiriitaisia näkemyksiä heillä puolestaan on leikin rajoittamista kohtaan. Tutkimuksessa leikkien kieltämistä perusteltiin leikin teeman ja sisällön haitallisuudella tai fyysisen vahingon riskillä ja leikkien sallimista perusteltiin sen kehityksellisellä hyödyllä sekä lapsen oppimisen tarpeella mahdollisista riskeistä huolimatta. Leikkien kieltämisen sijaan mielekkäämpänä vaihtoehtona nähtiin leikin muokkaaminen. (Mikkonen 2018, 54.)

2.4 Ohjattu leikki

Ohjattu leikki nähdään aikuisen määrittelemänä toimintana. Leikki on tällöin aikuisen suunnittelemaa, johon lapset osallistuvat. Omaehtoiseen leikkiin aikuinen puuttuu vain, kun se ei suju lapsilta itsenäisesti. Se on lasten omaa leikkiä. (Opetushallitus 2016a,11.) Ohjatussa leikissä aikuinen määrittelee leikin puitteet, joihin kuuluvat mm. lasten kokemusten rajaaminen, leikin ajan ja fyysisen tilan säätöleminen. Aikuisen päätettävissä on myös se, millaisia välineitä lapset saavat leikissä käyttää. Hänen tulee edistää leikin tyydyttävyyttä ja pitkäkestoisuutta, mutta toisaalta varjella leikin välittömyyttä ja vapaaehtoisuutta. (Kalliala 2012, 205-206.)

Varhaiskasvatuksen tavoitteisiin kuuluu leikkiin perustuvan pedagogisen toiminnan toteuttaminen ja myönteisten oppimiskokemusten mahdollistaminen (Varhaiskasvatuslaki 540/2018, 3§). Lasten leikin kehittymistä tuetaan suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti. Kasvattajan tulee turvata leikin edellytykset ja ohjata leikkiä sopivalla tavalla joko leikin ulkopuolelta tai olemalla leikissä mukana. Aikuisen fyysinen ja psyykinen läsnäolo tukee lasten välistä vuorovaikutusta. Se ehkäisee myös ristiriitatilanteiden syntymistä. Leikkien havainnointi ja dokumentointi lisää ymmärrystä lasten kiinnostuksen kohteista, ajattelusta sekä heidän kokemuksistaan ja tunteistaan. Havaintoja hyödynnetään leikkien ja muun toiminnan suunnittelussa ja ohjauksessa. (Opetushallitus 2018, 39.)

Ohjatussa leikissä kasvattajalla on mahdollisuus auttaa lapsia kehittämään taitoja, joita tarvitaan omaehtoisessa leikissä. Hän luo turvallista leikki-ilmapiiiriä ja tukee ryhmähengen kehittymistä. Ohjattujen leikkien avulla voidaan auttaa lapsia näkemään toistensa taitoja ja hyviä puolia sekä tukea heidän keskinäistä luottamustaan. Tällä on merkitystä lasten ystävystymiseen ryhmässä. (Vehkalahti & Urho 2013, 83-84.) Kasvattajan tehtäviin kuuluu lisäksi huolehtia, että jokaisella on mahdollisuus osallistua yhteisiin leikkeihin valmiuksiensa ja taitojensa mukaisesti (Opetushallitus 2018, 39). On merkityksellistä taata jo leikkejä aloitettaessa, että jokaisella lapsella on halutessaan leikki, johon mennä mukaan sen alkamisesta asti (Salo & Salmi 2018).

Ohjatuissa leikkihetkissä voidaan harjoitella neuvottelutaitoja. Kasvattaja tukee neuvottelutaitojen kehittymistä ja luo leikkitalanteita, jotka auttavat lapsia yhteispeliin. Lisäksi on tärkeää, että lapset joutuvat keskenään sopimaan asioista ja neuvottelemaan leikin ehdoista ja säännöistä. Tällöin sosiaalisten taitojen lisäksi heillä kehittyvät myös moraalitaju ja empatiakyky. Kasvattajan ei tulisi puuttua liikaa leikkiin, jossa tulee pahaa mieltä tai koetaan epäoikeudenmukaisuutta, vaan lasten tulisi itse selvittää riidat ja ongelmat. (Vehkalahti & Urho 2013, 92.)

Kasvattajan rooli ohjatuissa leikeissä riippuu hänen asennoitumisestaan. Hän voi nähdä roolinsa vain ohjaajana, avustajana tai riitojen ja ongelmien selvittäjänä. Kasvattajat eivät juurikaan leiki lasten kanssa vaan ovat enemmänkin leikin mahdollistajia (Kalliala 2012, 208). Kasvattajalla on kuitenkin mahdollisuus osallistua leikkiin tasavertaisena leikkijänä lasten kanssa antaessaan itselleen siihen luvan. Perinteiset leikit, pelit ja rakentamisprojektit sopivat usein lasten ja kasvattajien yhteisleikeiksi. (Vehkalahti & Urho 2013, 102-104.)

Brotheruksen & Kankaan (2018) mukaan leikkitilojen sijoittelu on mietitty päiväkodeissa usein pedagogisesti, mutta siihen liittyy myös kasvattajan vallankäyttöä. Leikkitaulu on näkyvien ja näkymättömien rajojen näyttävä, mutta taustalla on myös työntekijän epäsuora ohjaus. (Alatarvas & Niiniharju 2018, 51.) Viljamaa, Estola, Juutinen ja Puroila (2017) toteavat, että useissa päiväkodeissa on käytössä erilaiset leikkitaulut tai leikkikartat, joissa on kuvia leikkiaiheista ja lelulaatikkojen sisällöistä eli leikin kohteesta. Kuvissa saattaa olla myös jossakin muodossa leikkijöiden enimmäismäärä. Taulu määrittelee usein leikin tilan. Kotileikkiä leikitään kotileikinurkkauksessa, autot ja legot ovat niille kuuluvissa pisteissä. (Varpanen 2018, Alatarvas & Niiniharju, 2018,50.)

Osallisuuden näkökulmasta leikkitaulut ovat haastavia. Kokemukset voivatkin olla sekä positiivisia että negatiivisia. Taulu voi toimia inspiroivana sellaisessa tilanteessa, jossa lapsi ei millään keksi leikkiaihetta. Se voi olla myös strukturoivana elementtinä vapaalle leikille. Vaikka leikkitaulu tarjoaa lapselle päätäntävällän leikistä, leikeissä on kuitenkin vahvasti kasvattajan näkemys niin mahdollisista leikkivälineistä kuin leikille varatusta paikasta. (Alatarvas & Niiniharju 2018, 51-52.)

3. LEIKKI LAPSEN KASVUN JA KEHITYKSEN TUKENA

3.1 Leikin merkitys lapsen kehitykselle ja oppimiselle

Leikkiminen kuuluu kasvuun ja sitä myöten terveyteen (Brotkin & Pasanen 2017, 53). Jo vastasyntynyt lapsi käyttää leikkiä ja tutkimista sosiaalisina toimintoinaan kohdatessaan ihmisiä ja ilmiötä. Leikki toimii yhteisöllisen toiminnan aloitteena, ja on perusta uuden oppimiselle. Arjessa tapahtuva oppiminen voi näyttäytyä hitaana ja vaikeana havaita. Jokainen lapsi kokee arjen, sosiaaliset suhteet ja aineellisen maailman omalla tavallaan. Näin ollen myös mahdollisuudet leikkiin, oppimiseen ja kehitykseen ovat yksilöllisiä. (Hänninen 2020,16.)

Kehityksellä tarkoitetaan elämän aikana tapahtuvaa toimintojen, persoonallisuuden ja käyttäytymisen muutosta. Tähän liittyy olennaisesti kasvu, jolla tarkoitetaan kokonaisvaltaista psyykkistä, henkistä ja fyysistä kehitystä, johon kasvatuksella ja itseoppimisella pyritään vaikuttamaan. Oppiminen ymmärretään taasen tiedon tallentumisena muistiin siten, että toiminnan muutos tulee mahdolliseksi. Uudet kokemukset muokkaavat jatkuvasti muistia ja aiemmin opittu luo perustaa uuden oppimiselle, eli opettaa oppimaan. Myös oppiminen suuntaa osaltaan ihmisen kehitystä. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 19.)

Yleensä lapsen lähestyessä noin kolmea ikävuotta kielellinen kehitys on jo siinä vaiheessa, että hän pystyy omaksumaan roolin, joka sitoo erilliset leikin aiheeseen liittyvät kuvitteluepisodit ketjuiksi. Lapsi ymmärtää, etteivät esineet ole merkityksellisiä sellaisenaan vaan merkityksen antaa se, joka osaa käyttää niitä. Tässä vaiheessa lapsen toimintoja ja lasten suhteita toisiinsa alkavat ohjata kuvitteluleikin roolit. Vasta leikki-iässä lapsi pystyy suunnitelmalliseen yhteistoimintaan toisen leikkijän kanssa. Roolien yhteisessä vuorovaikutuksessa leikkikin kehittyy pitkäjänteisemmäksi. (Helenius & Korhonen 2017, 76-77.) Leikillä on itseisarvo ja pedagoginen merkitys oppimisessa, lapsen kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa (ePerusteet, 2020).

Leikki ilmiönä on syntynyt yhteiskunnallisesta tarpeesta, kuten muutkin kulttuurin ilmiöt. Leikin synty on kytkevässä rituaaleihin ja niiden merkityksiin ihmisen lajikehityksessä. Leikillä ja rituaaleilla onkin nähtävissä sisällöllistä yhteneväisyyttä. (Tiihonen & Venetpalo 2012, 9.) Lapsen aivot tarvitsevat tukevan perustuksen, josta he hyötyvät myös myöhemmin koulunkäynnissään. Tämä perusta syntyy leikkiessä, ja usein lapsi tietää itse parhaiten millaisia leikkejä hän haluaa ja tarvitsee. Lasten on saatava leikkiä tasapainoisen kehityksen mahdollistamiseksi. (Lauriala & Salmenoksa 2014, 28.)

Leikkiminen on lapselle luonteva oppimisen tapa. Leikkiessä lapsi harjoittelee iloa tuottavalla tavalla vuorovaikutustaitoja, ryhmän sääntöjä, vuorovaikutuksen keinoja, vastuuta ja toisen huomioonottamista. (Ruismäki 2015.) Oppimisen ajattelun olevan ajattelun laadullista muutosta. Tieto on riippuvaista lapsen tavasta oivaltaa, tulkita ja ymmärtää sekä hänen henkilökohtaisista taipumuksistaan, asenteistaan ja muilta saaduista vaikutteista sekä uusien ratkaisumallien löytämisestä. Erityisesti toiminta ja motivaatio ovat merkityksellisiä leikin kautta oppimisen kannalta. (Tiihonen & Venetpalo 2012, 30.)

Leikissä kehittyvät muun muassa lapsen kieli, hypoteettinen, assosiativinen ja syysuhteinen ajattelu, joustava yhdisteleminen, luovuus, ongelmanratkaisukyky ja kyky erottaa ulkoinen todellisuus leikin todellisuudesta. Lisäksi leikki tukee sosioemotionaalisten taitojen kehittymistä, empatiakyvyn vahvistumista satujen ja tarinoiden avulla ja omien tunteiden säätelyä. (Tiihonen & Venetpalo 2012, 33.) Leikissä kehittyvät muun muassa lapsen kieli, hypoteettinen, assosiativinen ja syysuhteinen ajattelu, joustava yhdisteleminen, luovuus, ongelmanratkaisukyky ja kyky erottaa ulkoinen todellisuus leikin todellisuudesta. Lisäksi leikki tukee sosioemotionaalisten taitojen kehittymistä ja omien tunteiden säätelyä sekä satujen ja tarinoiden avulla empatiakyvyn vahvistumista. (Tiihonen & Venetpalo 2012, 33.)

Aivotumakkeet, jotka vastaavat kolmiulotteisesta tilasta suunnistamisesta, kehittyvät parhaiten rajuissa leikeissä. Fyysisissä leikeissä vaaditaan kehon asentojen ja liikkeiden tasapainon ymmärrystä. Jotta tällainen kehitys mahdollistuu, lasten on annettava leikkiesään hyppiä, juosta, keinua ja kieriä. Jos lapsi ei voi leikeissään harjoitella liikuntataitoja, voi se näyttäytyä myöhemmin monenlaisina hankaluuksina, jopa joidenkin kognitiivisten aineiden poisjäämisinä. (Lauriala & Salmenoksa 2014, 27.)

Liikunnalliset taidot ovat tärkeä merkki normaalisti etenevästä aivojen kehityksestä. Kielen kehitys puolestaan on yhteydessä aivotoiminnan ja ajattelun kehittymisen kanssa. Siihen vaikuttavat informaation prosessointitaidot, kuten tiedon vastaanottaminen, säilyttäminen, mieleen palauttaminen, hyödyntäminen ja tuottaminen sekä vuorovaikutus ympäristön kanssa. (Lastentarhanopettajaliitto 2017, 8.) Leikki on myös keskinäisen ymmärtämisen ja oivaltamisen välittäjä. Lasten leikkiessä yhdessä, on leikin toiminnan suunta parhaimmillaan yhteinen. Leikin varjolla ja suojassa lapset (ja aikuiset) kohtaavat ymmärtäen toisen leikkijän ja heidän ajatuksensa lähenevät kanssalleikkijöiden ajatuksia, muodostaen yhteisen ymmärryksen kokonaisuudesta. Leikki tapahtuu jaetussa leikkutilassa vuorovaikutuksessa toisten leikkijöiden kanssa. Leikin keskiössä on usein uuden luominen. (Brotkin & Pasanen 2017, 26.)

Lapsi haluaa usein tehdä samoja asioita, joita hänelle tärkeät ihmiset tekevät. Leikissä

lapsi omaksuu ihmisten toimintaa ohjaavia lainalaisuuksia. Mielikuvituksensa välityksellä lapsi alkaa hallita omaa toimintaansa, kun aikaisemmin ympäristö ennemminkin hallitsi häntä. Leikissä lapsi opettelee myös keskittymään, ja juuri keskittyminen ja orientoituminen olennaiseen ovatkin tulevan kouluoppimisen ydinkysymyksiä. (Tiihonen & Venetpalo 2012,19.)

Leikkien siivoaminen tutustuttaa lapsia päiväkodin ympäristöön ja opettaa lapsia arvostamaan käytössä olevia tavaroita. Tavaroiden siistiminen paikoilleen päiväkodissa tukee lasten jälkien siivoamista myös kotona. Lapset tottuvat siivoamaan leikkitarvikkeensa ja huolehtimaan tavaroistaan, kun siihen on saatu malli varhaisessa lapsuudessa. Lapsen järjestyksen tajua kehittää, kun häntä ohjataan ystävällisesti keräämään esineet omille paikoilleen. (Helenius & Korhonen 2016, 76.)

Pedagoginen toiminta tulee suunnitella kaikille lapsille sopivaksi kiinnittämällä huomioita oppimisympäristöön ja leikin merkitykseen. Lasten moninaisuuteen vastataan osallisuuden esteitä hälventämällä. Huomioita ei kiinnitetä pelkästään erityistarpeisiin, vaan keskitytään siihen, miten kohdattavia vaikeuksia voidaan ratkaista yhteistoiminnan keinoin. Lapsen oma aktiivisuus sekä tämän kotiympäristöstä tuomat kokemukset ovat leikin keskeisiä tekijöitä. Olennaista on myös aikuisen kannustava rooli leikkitalanteissa. (Hänninen 2020, 9–10.)

Venäläistä Lev S. Vygotskia (1896-1934) mukaillen Nykyisen tason ja niin sanotun kehityksen tason (johon lapsi yltää aikuisen tai pitemmällä kehityksessä olevan lapsen kanssa) välillä oleva ero on lähikehityksen vyöhyke, ja tätä voidaan hyödyntää lapsen toimiessa vertaisryhmässä sekä aikuisen tuen turvin. Lähikehityksen vyöhykkeellä toimittaessa lapselle aukeaa mahdollisuus omaksua seuraavan kehitysvaiheen kannalta tarvittavia taitoja. Vaikka lapsi kehittyy leikkimällä, ei kasvattajan ole syytä jäädä odottamaan sattumanvaraista kypsymistä ja toimia vasta kun tietty taso on savutettu. Näin tekemällä hän estäisi lapsen luontaisen kehityksen. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen, 2009.) Lähikehityksen vyöhykkeellä on tärkeämpi merkitys älyllisen kehityksen ja suoritusten kannalta kuin aktuaalisella kehitystasolla. Leikkiessä lapsi on ikään kuin päättään pidempi, kurottamassa kehityksen seuraavalle askelmalle. (Koskela, 2007.)

Lapset muuttavat luovasti leikkiä ei-leikiksi tai tuovat ei-leikkiin leikillisiä piirteitä. Ruokailtaessa voi pitää hauskaa ja nauttia yhdessäolosta esimerkiksi sanoilla leikkien tai vapaasti jutellen. Vaikka lapset ymmärtävät, mistä rutiinissa on kyse, he yhdistävät siihen leikin muuttaen tämän avulla tavallisen askareen itselleen mielekkäämmäksi. Lapset saattavat kääntää vakavankin tilanteen leikiksi pilaillemalla tai leikittelemällä asioiden hilpeillä piirteillä. Arjessa leikillisuus on lapselle monesti häntä suojaava ja lohduttava

tekijä. (Mursula 2020, 20.) Lapsuuden ajan leikillisyyttä pidetään edellytyksenä huumorista nauttimiselle ja sen tuottamiselle myöhemmässä elämässä (Järvinen ym. 2009, 66).

Hauska leikki palkitse lasta myös välittäjäaineilla, mielihyvää tuottavalla dopamiinilla sekä toisella aivoja muokkaavalla aineella, valppauteen ja kiihtymykseen kytkeytyvällä noradrenaliinilla. Toiminta ja oppiminen on tehokkainta silloin kun se on mielekästä. Leikki on hyvä oppimisen tapa siksikin, että lapsi soveltaa siinä tietojaan ja taitojaan aina erilaisissa, muuttuvissa tilanteissa. Näin ne painuvat tehokkaasti mieleen. Siksikin lapsella tulee olla runsaasti aikaa vapaaseen leikkiin ja oleiluun. (Huttu & Heikkinen 2017,142.)

Leikki on lasten keskinäisen toiminnan ja vuorovaikutuksen tila. Kun lapset huomioidaan yhdenvertaisina toimintaan osallistumisessa, yhteisöllisyys toteutuu. (Nääppä-Rantanen 2018, 18.) Kun lapset saavat vaikuttaa toimintaan, he ovat taitavia luomaan tavoitteensa ja merkityksiä leikilleen. Parhaimmillaan leikki ja oppiminen voivat rikastaa toinen toistaan ja tuoda uusia ulottuvuuksia lasten toimintaan. Leikeissä lapset asettuvat dialogiin toistensa kanssa kehittyen samalla vuoropuhelussa ja merkitysten jakamisessa. Anuriitta Mursula maalaileekin pro gradu-tutkielmassaan (2020) Lounassaloa ym. (2017) mukaillen, että leikin myötä psyykkisiä kykyjään täysimääräisesti käyttävillä kansalaisilla voi olla merkittävä rooli tulevaisuuden suurimpien haasteiden kuten esimerkiksi ilmastonmuutoksen tai sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden ratkaisussa (Mursula 2020,11).

3.2 Leikin merkitys lapsen hyvinvoinnille

Leikki tuottaa lapselle mielihyvää ja iloa sekä edistää lapsen hyvinvointia. Ilo tulee oppimisen elämyksistä, kokemuksista ja muiden kanssa yhdessä tekemisestä sekä siitä, että annetaan liikkua, koska se on useimmista lapsista kivaa. (Palokangas 2018,138.) Sotkemisen ja kaaoksenkaan tuomaa riemua ja vapaudentunnetta ei tulisi unohtaa (Vehkalahti & Urho 2013, 41).

Leikissä yhdistyvät innostus, omien taitojen haastaminen ja yhdessä tekeminen. Lauluilla, loruilla ja yhteisellä leikkimielisyydellä on myös merkitystä hyvinvoinnille. Leikissä lapsen on turvallista kokeilla, erehtyä sekä käsitellä vaikeitakin kokemuksia. Lapsi tutkii ja jäsentee ympäröivää maailmaa, muodostaa merkityksiä kokemuksistaan ja luo sosiaalisia suhteita. Hän muokkaa ja luo uutta sekä jäljittelee havaitsemaansa. Leikkiessään lapsi voi toteuttaa haavekuviaan ja toiveitaan. Mielikuvituksen avulla lapsella on mahdollisuus kokeilla erilaisia ideoita ja rooleja, jotka reaalityodellisuudessa eivät olisi mahdollisia. (Opetushallitus 2018, 38-39.)

Jaana Minkkinen on tutkinut väitöskirjassaan (2015) lasten hyvinvointia alakoulussa sosiaalisten suhteiden näkökulmasta. Hän toteaa, että aikuisten hyvinvointimalleja on julkaistu huomattavasti runsaammin kuin lasten. Hyvinvoinnin reunaehdot eivät kuitenkaan ole lapsilla ja aikuisilla täysin samanlaiset, koska lapsi on kehittyvä ja kasvava, eikä kykene huolehtimaan itse esimerkiksi fysiologisten perustarpeidensa täyttämisestä. Lisäksi lasten asema yhteiskunnassa on erilainen kuin aikuisten. Lapset eivät voi esimerkiksi päättää itseään koskevista asioista samoin kuin aikuiset. (Minkkinen 2015, 23.)

Riittävän hyvä vuorovaikutus ja turvallisuuden kokemukset ovat lapsen hyvinvoinnin kehityksen perusedellytys. Lapsi tarvitsee selkeitä ohjeita ja malleja toiminnalleen kuten rajoja, käytöstapoja, rutiineja ja säännönmukaisuutta. Omassa sosiaalisessa kehityspiirissään lapsi kaipaa ikätovereita, sukupuolisensitiivisyyttä sekä ikätason mukaisesti leikkiä, huumoria, hulluttelua ja mielikuvitustodellisuuksia. (Kaikkonen & Pirttijärvi 2012, 19.)

Leikillä on havaittu olevan hyvinvointia edistäviä vaikutuksia. Parhaimmillaan leikkijä voi kokea leikissä osallisuutta ja omana itsenään hyväksytyksi tulemista. Nämä kokemukset vahvistavat minäkuvaa ja antavat selviytymiskeinoja elämään lisäten näin yleistä hyvinvointia. (Brotkin & Pasanen 2017, 28–29.) Päiväkodissa lapset ilmaisevat omaa vointiaan monin eri tavoin, ja leikki tukee heidän tunneilmaisuaan. Lasten itseilmaisua päiväkodissa kuvaavat kokonaisvaltaisuus, kehollisuus, monikanavaisuus ja vuorovaikutuksellisuus. Lapset ilmaisevat itseään puheen lisäksi fyysisin keinoin, esimerkiksi ilmeillä, eleillä, äänenpainoilla, toiminnalla, kehonkielellä, piirtämällä, laulamalla, liikkumalla ja leikkimällä. (Vuohelainen 2019, 22.)

Lasten hyvinvointiin vaikuttavat heidän itsensä ohella elinympäristöstä riippuen kaverit, vanhemmat, lähipiirin aikuiset, kunnat, valtio ja elinkeinoelämä (mainonta, media, vanhempien työnantajat) sekä järjestöt. Hyvinvointi on sekä mitattua, ”objektiivista” hyvinvointia sekä koettua ”subjektiivista” hyvinvointia. Eri ikäisenä ihminen kaipaa hieman eri asioita, ja lapsenkin hyvinvoinnin edellytykset muuttuvat hänen kasvaessaan. (Aula 2008, 6.)

Lapsi tarvitsee leikkiä myös siksi, että sen kautta hän voi saada täyttymystä tarpeilleen. Leikki tukee lapsen osallisuutta ja vapauttaa toteuttaa itseään ja luovuuttaan. Leikki mahdollistaa vuorovaikutuksen ja sosiaalisten taitojen opettelun sekä eheän minäkuvan muodostamisen. Leikin avulla lapsi oppii tunnetaitoja. (Kyrönlampi-Kylmänen 2010, 79-83.)

Lapsi ei elä sosiokulttuurisessa tyhjiössä, vaan hän on yhteisönsä vuorovaikutuksessa toisten kanssa oleva jäsen. Vuorovaikutus muovaa lapsen hyvinvointia vastavuoroisten

prosessien kautta. (Minkkinen 2015, 28.) Jokaisella tulisi olla välillä mahdollisuus paeta mielikuvien maailmaan. Leikistä kumpuava luovuus palvelee kaikkia ja saattaa olla myös taiteen ja tieteen keksintöjen inspiraation lähde. Leikin olemusta on vaikea kuvata lyhyesti määrittellen, mikä kertoo ilmiön moninaisuudesta. Leikki on muun muassa sellaisten toimintojen joukko, jotka auttavat lasta selviytymään maailmassa - se on lapsen kehitysvaiheita heijasteleva havainnoimisen, sopeutumisen, sopeuttamisen, kyseenalaiseksi asettamisen ja hallitun vapauden sekoitus. (Kaikkonen & Pirttijärvi 2012, 23.)

Itsetunto on vahvasti yhteydessä yleiseen hyvinvoinnin tunteeseen, ja ihmisen kokemus omasta mielialastaan liittyy usein itsetuntoon. Itsetunto on ajatus itsestä ja omista hyvistä puolista. Hyvän itsetunnon omaava lapsi tunnistaa realistisesti myös omat heikkoutensa. Hyvän itsetunnon omaava lapsi näkee kuitenkin hyvät puolensa tärkeämpinä kuin heikkoutensa, ja osaa arvostaa itseään sekä muita. (Keltikangas-Järvinen 1994, 17-19, 35-39.) Lapsen hyvinvoinnin toteutumisen kannalta on olennaista se, miten aikuinen ottaa lapsen huomioon ja ymmärtää häntä. Arkipäivän hyvinvointiin ja tasapainoiseen kehitykseen sekä lapsen toimintaan ja käyttäytymiseen vaikuttaa olennaisesti, kokeeko lapsi tulensa kuulluksi. Pohdinnan arvoista on siis se, miten aikuiset pystyisivät asioista päättäessään kuuntelemaan lasta ja hänen mielipidettään. (Kaikkonen & Pirttijärvi 2012, 29.)

Teoksessa Varhaiskasvatusta ammattitaidolla (2009) on koottu ympyrän muotoon (kuvio 2) tietoja ja taitoja, joita leikki vahvistaa ja kehittää. Kuvio havainnollistaa leikin kokonaisvaltaisuutta. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 210.)

KUVIO 2. Miksi leikki on tärkeää?

(Mukaillen Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 210.)

4. TARKOITUS JA TAVOITE

Opinnäytetyön tarkoitus on korostaa omaehtoisen leikin merkitystä varhaiskasvatuksessa, herättää keskustelua leikistä ja koota käytännönläheisiä vinkkejä omaehtoisen leikin mahdollistamiseksi. Työ pyrkii samalla vahvistamaan kasvattajien tietoutta leikin ratkaisevasta merkityksestä lapsen myönteiselle kokonaiskehitykselle. Oppaan perustaksi analysoimme aiempien tutkimuksien pohjalta, miksi omaehtoinen leikki on lapselle tärkeää ja miten leikkiä voidaan tukea päiväkodissa.

Työn tavoitteena on tuottaa toiminnallisena osuutena Lapset tahtipuikoissa- opas, johon kootaan aihetta käsittelevän teorian pohjalta välineitä ja menetelmiä, joiden avulla voidaan tukea omaehtoista leikkiä päiväkodissa. Lisäksi siinä esitellään omaehtoisen leikin päivä – malli. Omaehtoisen leikin mahdollistaminen lisää osallisuuden tunnetta ja lasten leikki-ideat ja aloitteet pääsevät esille. Työssä toteutettavan oppaan vinkit ovat apuna kasvattajille, jotka haluavat antaa tilaa omaehtoiselle leikille.

Opinnäytetyö rajataan 3-6 vuotiaiden lasten omaehtoisen leikin tukemiseen ja kohderyhmäksi valikoitui päiväkodin Rytmi-ryhmä, jossa on lapsia kolmevuotiaista esikouluikäisiin. Omaehtoinen leikki sopii Rytmi-ryhmän ikäisille lapsille, koska he kykenevät jo leikkimään vastavuoroisia yhteisleikkejä. Alle kolmivuotiaat leikkivät vielä rinnakkain.

5. TOIMEKSIANTAJA

Kysymämme toimeksiantaja opinnäytetyölle, Lahdessa sijaitseva päiväkoti Onnimanni, kuuluu suomalaiseen Pilke päiväkodit Oy -ketjuun. Yritys toteuttaa varhaiskasvatuspalveluita ympäri Suomea. Kasvavalla yrityksellä on tällä hetkellä 141 päiväkotia. Tärkeimpänä tavoitteenaan Pilke päiväkodit pitävät sitä, että voivat tarjota joka päivä lapselle hyvän päivän oppia. Pilke järjestää varhaiskasvatuksen lisäksi iltapäivätoimintaa koulussa. Syksyllä 2019 se laajensi toimintaansa lastenhoidon palveluihin, joita tarjotaan yksityishenkilöille, henkilöstötetuna yrityksille ja palvelusetelillä kuntien kautta hankittavaksi. (Pilke päiväkodit Oy 2020.)

Onnimanni on musiikkipainotteinen päiväkoti, joka valittiin vuonna 2018 Suomen parhaaksi päiväkodiksi yli 50 paikkaisissa yksiköissä. Päiväkodissa on 75 paikkaa 0-6 -vuotiaille lapsille. Siellä järjestetään myös esiopetusta korvaavaa toimintaa. Onnimannin musiikkikasvatus on musiikkiin kasvamista ja musiikin avulla kasvamista. Päiväkodissa lauletaan, liikutaan, kuunnellaan, rytmitellään sekä soitetaan yhdessä ja erikseen. Musiikin avulla jokaiselle lapselle tarjotaan mahdollisuus kokea iloa ja onnistumisen kokemuksia. Päiväkoti tekee myös yhteistyötä Vallesmanni-hoitokodin kanssa. (Pilke päiväkodit Oy 2020.)

Pilke päiväkotien arvoihin kuuluvat turvallisuus, suvaitsevaisuus, myönteisyys, innovatiivisuus ja osallisuus. Pilkkeen varhaiskasvatuksen päälinjat ovat laadukas vuorovaikutus, pienryhmätoiminta, osallisuus, oppimisympäristö, arjen pedagogiikka, projektityöskentely sekä pedagoginen dokumentointi. Nämä päälinjat pohjautuvat valtakunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Päiväkodin varhaiskasvatus tarjoaa mahdollisuuden erilaisiin painotteisuuksiin, joilla tuetaan lapsen kiinnostuksen kohteita ja vahvuuksia. Näitä ovat musiikki, liikunta, tiede, luonto, taide ja ilmaisu sekä kielet. (Päiväkoti Onnimanni 2020.)

6. OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

6.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tehdään tuotos, kuten esimerkiksi opas, esite, perehdytyskansio tai prosessikuvaus. Yleensä ratkaistaan jokin ongelma, kuvaillaan jokin prosessi tai kehitetään alan käytäntöjä. Palvelua tai tuotetta kootaan ja kehitetään käytännön toimintaan pohjaten. Toiminnallinen opinnäytetyö -nimityksen rinnalla käytetään toisinaan myös monimuotoista opinnäytetyötä. (Metropolia, 2020.)

Toiminnallisen opinnäytetyön pyrkimyksenä on ohjeistaa, opastaa, järjestää ja järjeistää käytännön toimintaa. Tilaaja ja kohderyhmä määrittävät työn toteutustavan. Toiminnalliseen opinnäytetyöhön kuuluu toiminnallinen osuus ja opinnäytetyön raportti, joka pitää sisällään prosessin dokumentoinnin ja arvioinnin tutkimusviestinnän keinoin. (Vilka & Airaksinen 2003.)

Toiminnallisen opinnäytetyön avulla opiskelijat osoittavat kykenevänsä soveltamaan teoriatietoa käytäntöön. Raportissa kerrotaan, minkälaisen vaiheiden kautta saavutettuun lopputulokseen päästiin, ja sen perusteella lukija saa kuvan opinnäytetyön kokonaisuudesta. (Haikansalo & Korander 2019, 3-4.)

Tuotoksena tehtävää opasta peilataan hyvän ohjekirjan kriteereihin. Hyvästä kirjallisesta ohjeesta käy ilmi kenelle se on laadittu ja mikä sen tarkoitus on. Se on laadittu asiakkaan tarpeet huomioon ottaen ja hän voi käyttää sitä myös itseopiskeluun. (Kynäs, Kääriäinen, Poskiparta, Johansson, Hirvonen & Renfors 2007, 124-127.) Opas on lähellä ohjetekstiä, joten vertailukohtia voi löytää myös viestinnän alan ohjeistuksista. Ohjetekstille mallia voi ottaa teksteistä, joissa aktivoidaan vastaanottajia toimimaan. Ensin herätetään kiinnostus, avataan asian merkitys lukijalle, motivoidaan toimimaan esitetyllä tavalla ja annetaan selvät toimintaohjeet. Epäselvä ohje hankaloittaa ja hidastaa toimintaa, hyvä ohje tuo uutta tai parantaa jo olemassa olevaa toimintatapaa. (Koota 2017.)

Oleellista opaskirjassa on ajantasaisuus, yleistajuisuus, luotettavuus, käytännöllisyys ja käyttäjäkeskeisyys. Tietokirjassa tieto koostetaan lukijalle ymmärrettävään muotoon. Tiedon on tunnettava hyödylliseltä, mutta samalla houkutelua lukemaan. Kirjoittajan täytyy tietää kohderyhmän taso, sillä se määrittää tekstin vaikeusasteen. Kirjoittajan on pohdittava kirjan sisältöä ja muotoilua kuten sanojen selityksiä, lauseiden pituuksia sekä vertaus- ja kielikuvia lukijan kannalta. (Jussila & Ojanen 2006.)

Opasta lukiessa täytyy pyrkiä tuntemaan lukijan (tässä tapauksessa varhaiskasvattajat) toimintaympäristö ja ennakkotiedot, sekä varautumaan mahdollisiin haasteisiin. Oppaan

tulee keskittyä ohjeistamiseen, ei sisältää liikaa ylimääräistä tietoa. Kuvilla on tärkeä rooli. Asiat tulee esittää mahdollisimman loogisessa järjestyksessä, selkeästi ryhmiteltynä. Oppaassa tulee olla yhtenevä sanasto ja silmälaitavissa oleva ulkoasu. Lopullisen tuotoksen voi testata kohderyhmällä. (Koota 2017.)

6.2 Oppaan perusta

Ajatus oppaasta lasten omaehtoisen leikin tukemiseen syntyi havainnosta, että sen kaltainen leikki on vähentynyt. Tilalle on tullut paljon teollista tuotantoa ja valmiita malleja leikkiin. Media lisäksi ruokkii sitä, että tietyt leikkivälineet ovat suosiossa vain jonkin aikaa. Hetken aikaa leikityt leikit saavat siirtyä taas uusien tieltä.

Varhaiskasvatuksessa tunnistetaan leikin merkitys. Päiväkodin arki on kuitenkin melko hektinen ja aikataulu tiivis. On helpompi ohjata lapsia valmiisiin leikkiympäristöihin, tiettyjen leikkivälineiden pariin kuin antaa lasten vapaasti toteuttaa omia suunnitelmiaan ja rakennelmiaan.

Monet muistavat vielä sen ajan, jolloin omaehtoinen leikki oli jokapäiväistä. Lapset suunnittelivat ja rakensivat leikit itse. Leikki rakentui pikkuhiljaa ja suunnitelmat saattoivat muuttua leikin edetessä. Monet muistelevat juuri leikin rakentamisen olleen parasta. Siihen liittyy vahvasti mielikuvituksen voima, luovuus sekä yhdessä suunnittelu ja tekeminen. Kasvattajat voivat mahdollistaa lapselle merkityksellisiä kokemuksia suunnittelemalla toimintaa niin, että jokaiseen päivään sisältyy leikkiä, liikkumista ja itseilmaisua (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009).

Näiden ajatusten pohjalta lähdettiin toteuttamaan opinnäytetyötä omaehtoisesta leikistä. Poikkeusolojen vuoksi alun perin suunniteltu tutkimuksellinen opinnäytetyö vaihtui toiminnalliseksi, koska lasten haastattelua ja havainnointia ei päiväkodissa voinut toteuttaa. Opinnäytetyönä päädyttiin tuottamaan opasvihko *Lapset tahtipuikoissa - omaehtoisen leikin tukeminen varhaiskasvatuksessa*. Nimi kuvaa juuri sitä, että lapset saavat päättää leikin kulusta. Tahtipuikot -sana valikoitui musiikkipainotteisen päiväkodin mukaan.

6.3 Sisällön suunnittelu

Sisältö riippuu siitä, millaisia vaikutuksia viestillä halutaan saada aikaan. Lupauksia on monenlaisia. Lupauksen suunnittelussa on kolme vaihetta. Ensin kartoitetaan, mistä asioista kannattaa viestiä. Seuraavaksi valitaan keskeinen viestitettävä asia. Kartoituksella ja valinnalla löydetään asiat, jotka ovat vastaanottajalle merkityksellisiä. Kolmanneksi viesti kiteytetään. Kiteytyksellä tarkoitetaan lupauksen tiivistämistä mahdollisimman yksinkertaiseen, vastaanottajia puhuttelevaan sekä muistettavaan muotoon. (Hakala 2015,58.)

Opinnäytetyönä tehdyn Lapset tahtipuikossa -oppaan tarkoitus on omaehtoisen leikin merkityksen korostamisen ja sen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Tähän perustuu sisällön suunnittelu ja oppaaseen valikoidut aiheet. Pyrimme rajaamaan keskeiset asiat ja kirjoittamaan niistä mahdollisimman selkeästi. Sisältö suunniteltiin 3-6 vuotiaiden lasten omaehtoisen leikin tukemiseen, kuten olimme työn rajanneet. Toimeksiantaja ei esittänyt toiveita eikä vaatimuksia oppaan sisällölle.

Oppaan sisältöä suunniteltaessa teimme toukokuussa sähköpostihaastattelun päiväkotin Onnimannin kasvattajille. Kysymykset liittyivät omaehtoisen leikin merkitykseen, toteutumiseen ja sen tukemiseen. Haastattelun vastaukset eivät varsinaisesti vaikuttaneet sisällön suunnitteluun, mutta peilasimme heidän vastauksiaan oppaan sisältöön ja lukemiimme tutkimuksiin.

Kaikki vastanneet pitivät omaehtoista leikkiä tärkeänä lapselle. Jokaisen kasvattajan mielestä omaehtoista leikkiä tuetaan heidän päiväkodissaan ja he pitivät sen mahdollistamista tärkeänä. Suositujia leikkiaiheita ovat majaleikit, kotileikit, rakenteluleikit ja roolileikit. Vastauksista ilmenee, että heidän päiväkodissaan on omaehtoiselle leikille aikaa keskimäärin 2 tuntia 50 minuuttia päivässä. Vapaata leikkiaikaa on yleensä aamu- ja iltapäivällä. Kun leikkiajan jakaa näiden kesken, leikkiaikaa on 1 tunti ja 25 minuuttia. Tällöin puhutaan lähinnä lyhytkestoisesta vapaasta leikistä.

6.4 Oppaan toteutus

Lapset tahtipuikoissa- opas omaehtoisen leikin tukemiseen varhaiskasvatuksessa- tuotoksessa esitellään omaehtoisen leikin päivä -malli ja vinkkejä, jotka ovat hyödynnettävissä varhaiskasvatuksessa. Oppaan tavoitteena on kannustaa omaehtoisen leikin innostamiseen ja mahdollistamiseen. Lapsi ilmaisee itseään luonnollisimmin leikin kautta, joten se on hyvä paikka myös lapsen osallisuuden toteutumiseksi.

Kokosimme oppaaseen aiemmin koostamaamme teoriaa soveltaen tiedollisen osuuden omaehtoisesta leikistä, sen merkityksestä lapselle ja omaehtoisen leikin tukemisesta varhaiskasvatuksessa. Nämä perustiedot auttavat hahmottamaan omaehtoisen leikin tärkeyttä ja mahdollistamaan omaehtoista leikkiä tukevaa ympäristöä. Lisäksi ne toimivat selkeänä johdatuksena aiheeseen esimerkiksi harjoitteluun tulevalle tai muutoin varhaiskasvatuksen parissa aloittelevalla työntekijällä.

Teimme oppaan sisällöstä sellaisen, että se on luettavissa sekä tiedollisena oppaana että käytettävissä esimerkinomaisesti omaehtoisen leikin päivän ja muiden leikkimahdollisuuksien luomiseen. Omaehtoisen leikin päivä on toistettavissa ja mallinnettavissa helposti eri ikäisten lasten kanssa ja erilaisissa varhaiskasvatuksen ympäristöissä.

Leikkipäivän mallin avulla lapset voivat sopia ja suunnitella leikkiä vastavuoroisesti kasvat-
tajien ja toisten lasten kanssa. Kasvattajalle puolestaan tarjoutuu hyvä tilaisuus havain-
noida lapsia. Kokosimme myös helppoja vinkkejä, joiden avulla voi valmistella omaehtoi-
sen leikin päivää tai muuten innostaa lapsia leikin pariin päiväkodin arjessa.

Oppaan voi lukea sähköisessä muodossa, tai esimerkiksi tulostaa sen tai osan siitä pape-
riseksi versioksi, jolloin päivän etenemistä voi seurata ja tehdä oppaaseen omia merkin-
töjä. Oppaan kokoamisessa kiinnitettiin huomiota sen visuaalisuuteen, joka osaltaan he-
rättää kiinnostusta lukemiseen. Hioimme oppaan visuaalista ilmettä prosessin aikana, ja
yhtenäistimme sen väri- ja teemamaailmaa, joka muotoutui luonnon vihreisiin ja sinertäviin
sävyihin kansikuvaa mukaillen. Alleviivaukset kiinnittävät huomion käsiteltävän aiheen tär-
keimpiin painotuksiin.

Pyrimme tekemään oppaasta persoonallisen ja vähemmän geneerisen, joten käytimme
sisällöissä itse otettuja valokuvia, tätä opasta varten teettämiämme piirroskuvia sekä itse
kirjoitettua leikkiaiheista runoa. Oppaan leikillinen ja luova ulkoasu heijastelee omaehtoi-
sen leikin teemaa, sekä ajatusta siitä, että leikillisuus voi olla parhaimmillaan läsnä kautta
elämänkaaren, myös opiskelussa ja työelämässä.

7. LAPSET TAHTIPUIKOISSA -OPAS

7.1 Oppaan rakenne ja sisältö

Luonnollinen rakenne syntyy, kun ajattelee, miten oppaan kuvaama asia saa alkunsa. Uusia asioita on hyvä tuoda esille niin, että aikaisemmin opittu on pohjana ymmärtämiselle. (Rentola 2006,98-99.) Tuntui loogiselta aloittaa opas omaehtoisen leikin kuvaamisella ja edetä siitä tämän kaltaisen leikin tukemiseen. Oppaan jäsennostapa noudattaa aihepiiri-järjestystä.

Lukija hakee oppaasta oppia, hyötyä, etua, apua, työkaluja ja taitoa. Kirjoittajan on hyvä pysähtyä miettimään, mitä etua oppaan lukemisesta lukijalle on. Hänen tulee myös analysoida oppaan vaikutusta itselle. Se antaa selkärankaa teokselle ja auttaa hahmottamaan lupauksen lukijalle. (Rentola 2006, 93.) Tähän peilattiin myös suunniteltaessa Lapset tahtipuikeissa –opasta.

Varhaiskasvatuksessa kasvattajan rooli omaehtoisen leikin mahdollistajana on tärkeä (Salo & Salmi 2018). Oppaan yksi tarkoitus on lisätä tietoutta omaehtoisesta leikistä, joka näkyy oppaan sisällön laajuudessa. Alussa kerrotaan, mitä lapsen omaehtoisella leikillä tarkoitetaan. Sen jälkeen, mikä merkitys sillä on lapsen kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. Näiden jälkeen olevassa osiossa perehdytään, kuinka omaehtoista leikkiä voidaan tukea päiväkodissa. Lisäksi esitellään omaehtoisen leikin päivä- malli, jota voidaan hyödyntää päiväkodissa. Lopussa on koottuna hyödyllisiä ja helposti toteutettavia vinkkejä.

7.2 Omaehtoisen leikin päivä -malli

Leikin arvostaminen on samalla lapsen arvostamista, ja siksi onkin tärkeää, että leikki tehdään näkyväksi päiväjärjestystä kirjattaessa (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 66). Omaehtoisen leikin päivä- malli on kokonaisuus, jonka tavoitteena on innostaa lapsia omaehtoiseen leikkiin ja tehdä leikin mahdollistaminen kasvattajalle helpommaksi päiväkodin arjessa. Päivä on ryhmitelty valmisteluihin ennen leikkiä, leikin aikana ja leikin loputtua. Siellä, missä leikki otetaan vakavasti, luodaan myös leikin edellytykset (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 66).

Toiminnallinen opinnäytetyö vaatii yksilöllisten tekstuaalisten ratkaisujen tekemistä (Vilkkä & Airaksinen 2004, 95), koska valmiita malleja ei ole aina saatavilla eikä suoraan mallinnettavissa. Omaehtoisen leikin päivän ilmeellä tavoiteltiin kohderyhmän tarpeita ja pyrittiin tuottamaan siitä selkeä, kronologinen mallinnus. Kieliasu pidettiin yksinkertaisena ja selkeänä.

Kasvattaja on päiväkodissa se, joka mahdollistaa lapselle omaehtoisen leikin ja ymmärtää

sen kantavan voiman lapsen kokonaisvaltaiselle kehitymiselle (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 67,71). Leikin päivän malli lähteekin liikkeelle valmistelusta, eli kasvattajan koolle panemasta Lasten kokouksesta, jossa lasten kanssa yhdessä sovitaan päivän teemoista, säännöistä ja tarvittavista materiaaleista. On huomionarvoista, millaiset tilat lapsilla on käytössä ja mitä materiaaleja he valitsevat leikkiin (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009,70).

Yhdysvalloissa on kehitelty varhaiskasvattajien käyttöön leikkiin perustuva itsesäätelyn harjoitusohjelma (Tools of the Mind), jossa 3-4 -vuotiaita lapsia kannustetaan rakentamaan yhteinen leikki ja suunnittelemaan omat tavoitteensa (Huttu, Heikkinen 2017,141). Yhteisen leikin rakentamisen merkitys on siis havaittu kansainvälisesti varhaiskasvatuksen piirissä.

Leikin alkuvaihe saattaa edellyttää aikuisen merkittävää osallistumista ja tukea. Kun kokemuksia leikistä kertyy enemmän, lapset oppivat yhdistelemään mielikuvitusta ja tarjolla olevia virikkeitä. (Järvinen ym. 2009, 67.) Leikin päivän valmistelujen toinen osuus onkin toivottujen materiaalien hankkiminen. Materiaalien ja toivotun sadun etsiminen vie aikaa leikiltä, joten ne on syytä hankkia valmiiksi odottamaan leikkijöitä.

Omaehtoisen leikin päivänä luetaan tarina, otetaan materiaalit esiin, kerrataan yhdessä säännöt ja lausutaan tai lauletaan leikin alkuun loru tai laulu. Kasvattaja huolehtii, että kaikki pääsevät osalliseksi leikkiin. Yhdessä sovittu satu tuo lapsille mielikuvia, joita voi soveltaa leikin eri roolien kautta. Leikkimaailmaa rakennetaan lapsen ehdoilla (Järvinen ym. 2009, 67).

Leikin aikana kasvattaja valvoo leikkiä, on tukena ja turvana sekä poistaa mahdollisia leikin haasteita ja esteitä tilasta. Hyvinkin eri tasoiset leikkijät mahtuvat yleensä hyvin samaan leikkiin, ja heikommat leikkitaidot omaavat oppivat taitavammiltaan. Yhteinen leikki on oiva tilaisuus lasten kannustamiseen. Aiemmin sovitut säännöt auttavat sopuisan leikin ylläpitämisessä, ja lapsille kertyy samalla kokemusta kuuntelemisesta ja ohjeiden noudattamisesta. (Webster-Stratton 2011, 225, 226.)

On tärkeää, että päivä omistetaan omaehtoiselle leikille, ja muuta ylimääräistä ohjelmaa ei suunnitella. Leikin ohella on tietenkin huomioitava perustarpeet, kuten ruoka ja uni. Ulkoilu ja ruokailu sekä lepopohetki voidaan aikatauluttaa leikkihetkiin sopivalla tavalla. Leikkimistä ei saa kuitenkaan liikaa hoputtaa eikä sillä pidä olla päämäärää tai oikeaa lopputulemaa. Toisin sanoen, hyvään leikkiin ei liity ulkopuolista painetta, joka estäisi leikkimisen. (Hyvönen, Kangas, Kultima & Larva 2007,146.)

Kasvattaja voi havainnoida tuen tarpeita, leikkijöiden rooleja (aktiivinen, passiivinen), leikin

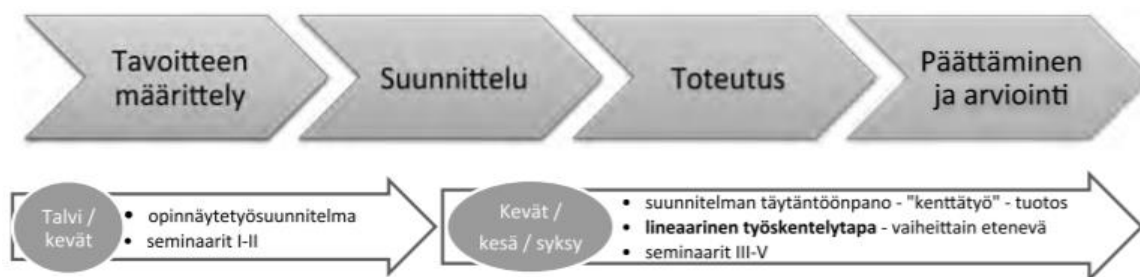
kulkua, ryhmätoiminnan sujuvuutta, teeman toteutumista ja lasten kielellistä ja ei-kielellistä vuorovaikutusta sekä konfliktien ratkaisua (Järvinen ym. 2009, 70). Päivän lopuksi leikki lopetellaan tuttuun loruun tai lauluun. Leikistä voi keskustella kasvattajan kanssa, ja yhdessä mietitään mikä osa leikistä voisi jatkua myöhemmin. Ne tarvikkeet, joita ei enää tarvita seuraavana päivänä, siivotaan yhdessä. Kasvattaja voi jakaa lapsille huomioitaan leikistä.

Leikin aikana tehdyt huomiot ovat arvokkaita myös lapsen huoltajille. Ammattitaitoinen varhaiskasvatuksen henkilökunta pyrkii ottamaan selvää kunkin lapsen kehitystasosta ja lapselle tärkeistä asioista. Näin hän voi yhteistyössä huoltajien kanssa tukea lapsen kasvua ja kehitystä. (Järvinen ym. 2009, 71.)

8. ARVIOINTI

8.1 Prosessin arviointi

Opinnäytetyö eteni Lineaarisen mallin (kuvio 3) mukaan *tavoitteesta suunnitteluun, toteutukseen ja prosessin päättämiseen ja lopulta arvioon* (Salonen 2013, 15). Suunnitelman hyväksymisen jälkeen siirryimme pian työstämisvaiheeseen. Sovimme yhdessä tavoitteet, vastuut ja tekijäroolit. Työn edetessä pidimme yhteyttä toimeksiantajan kanssa sähköpostitse ja puhelimitse. Koronapandemian aiheuttaman poikkeustilan vuoksi emme voineet kokoontua fyysisesti, jonka vuoksi jouduimme muuttamaan suunnitelmia. Suunniteltua omaehtoisen leikin päivää ja lasten haastattelua tutkimuksellisenä osuutena ei ollut mahdollisuus järjestää.

KUVIO 3. *Opinnäytetyön eteneminen lineaarisen malli mukaan (mukailten Toikko & Rantanen 2009, 64).*

KUVIO 3. (Salonen 2013, 15.)

Työmme idea on ajankohtainen ja rajattu selkeästi varhaiskasvatukseen. Tavoitteet on asetettu realistisesti käytettävän ajan ja tavoitellun lopputuloksen mukaan. Opinnäytetyön tietoperusta pohjautuu varhaiskasvatuksen ja kasvatustieteiden teoriaan, jota koostimme lähiluvun avulla sekä sähköisistä että fyysisistä teoksista. Alun poikkeusolosuhteiden vuoksi teorian tukena on jouduttu käyttämään melko paljon sähköisiä lähteitä, sekä tyytymään joissain tapauksissa toisen käden lähteisiin. Teoriaan on valikoitu kuitenkin mahdollisimman tuoreita ja ajankohtaisia lähteitä niiltä osin, kun mahdollista. Lapsiin ja varhaiskasvatukseen suunnattua opinnäytetyötä ohjaavat ja määrittävät osaltaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018).

Koimme opinnäytetyön aiheen tärkeäksi, sillä lasten omaehtoinen leikki on vähentynyt siitäkin huolimatta, että sillä on positiivisia vaikutuksia lapsen kasvulle ja kehitykselle. Leikki on paitsi oppimisen paikka, myös ennen kaikkea ilon ja mielihyvän kokemuksien lähde. Omaehtoisen leikin merkitys vahvistui entisestään prosessin aikana, kun syvennyimme sitä koskeviin tutkimuksiin. Tavoitteemme, Lapset tahtipuikeissa- opas omaehtoisen leikin

tukemiseen varhaiskasvatuksessa, toteutui suunnitellusti ja on valmis luovutettavaksi päiväkodille.

8.2 Oppaan arviointi

Toiminnallisen opinnäytetyön arvioinnissa tarkastellaan raportin ja tuotoksen muodostamaa kokonaisuutta. Idean ja tavoitteiden asettamisessa korostuu niiden selkeys, täsmällisyys sekä merkittävyys alalle. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 105-106.) Opinnäytetyön tavoitteet tulee avata arvioinnissa ja kertoa, päästiinkö opinnäytetyöprosessin aikana niihin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 154.) Oppaan arvio perustuu itsearvioon. Lopputulosta arvioidaan yhdessä päiväkodin henkilökunnan kanssa.

Tavoitteena oli tuottaa opinnäytetyönä opas omaehtoisen leikin tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Oppaan tarkoitus on korostaa leikin merkitystä ja vahvistaa kasvattajien tietoutta leikin merkityksestä lapsen myönteiselle kokonaiskehitykselle. Tiedollinen ja raporttiosuus ovat vuorovaikutuksessa oppaan kanssa, ja oppaan tietoteksti on laadittu koottua teoriaa ja tutkimusta hyödyntäen, mutta ei kuitenkaan samaa toistaen. Opas on kirjoitettu ajatellen ensisijaisesti sen kohderyhmää ja niitä painotuksia, jotka ovat merkittäviä heidän työssään ja omaehtoisen leikin tukemisessa ja mahdollistamisessa. Omaehtoisen leikin päivän malli kokoaa prosessin aikana oppimamme päähkinänkuoreen ja edelleen hyödynnettäväksi kokonaisuudeksi. Laatikoihin kootut lyhyet käytännön vinkit täydentävät sitä ja ovat apuna kasvattajille, jotka haluavat antaa tilaa lapsen omaehtoiselle leikille.

Opinnäytetyömme rajautuu ikäryhmän mukaan 3-6-vuotiaisiin lapsiin. Rajaus on mielestämme onnistunut, sillä tämän ikäiset lapset osaavat jo leikkiä yhdessä, ja päiväkotitarjoaa leikkimiselle loistavan ympäristön ja vertaisryhmän. Omaehtoisen leikin prosessin oppimiseen tarvitaan vanhempia ja taitavampia leikkijöitä, jotka opettavat nuorempia lapsia. 3-6-vuotiaiden lasten ryhmä on myös sen vuoksi sopiva kohderyhmä.

Tuotoksen viimeistelyssä vaadittiin esimerkiksi kuvankäsittelyä ja taittoa. Lapset tahtipuikeissa- opas jalostui huomattavasti prosessin aikana. Oppaassa on panostettu myös omiin kuvallisiin ja kirjallisiin tuotoksiin luodaksemme uutta, raikasta ja toimivaa visuaalista maailmaa, joka osaltaan johdattelee leikin maailmaan. Opas ei ole sukupuolittava, eli se ei sisällä tarpeettomia sukupuoleen liittyviä normeja tai käytäntöjä. Tuotoksen toimivuutta ei voi täysin arvioida, ennen kuin se on otettu käyttöön päiväkodissa, mutta se on helppoluokainen, jaettavissa sähköisessä muodossa ja toimii hyvin myös tulosteena.

9. POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli korostaa omaehtoisen leikin merkitystä varhaiskasvatuksessa, ja tuottaa toiminnallisena osuutena Lapset tahtipukoissa- opas, jonka avulla voidaan tukea omaehtoista leikkiä päiväkodissa. Lisäksi siinä esitellään omaehtoisen leikin päivä – malli. Särkän (2012) pro gradu-tutkielma, johon peilasimme valmista tuotosta, tukee oppaan teemoja ja ajatuksia leikin merkityksestä.

Särkkä on pro gradu- tutkimuksessaan selvittänyt aikuisten roolia lasten leikeissä sekä varhaiskasvattajien käsityksiä lasten pitkäkestoisista leikeistä ja leikin ohjaamisesta. Kasvattajien käsityksissä leikin klassisissa määritelmässä ja pitkäkestoisissa leikeissä on yhteneväisyyksiä. Pitkäkestoisen leikin todettiin lisäksi olevan enemmän lasten mielissä kuin konkreettisessa paikassa. (Särkkä 2012, 3.)

Pitkäkestoisen leikin mahdollistamisen keskeisimpiä keinoja Särkän tutkielman mukaan ovat leikkiajan merkityksen pohtimista päiväjärjestyksessä, leikin ja dokumentoinnin kehittämistä systemaattiseksi sekä kasvattajan oman toiminnan ja asennoitumisen jatkuvaa reflektointia. Tärkeänä pidettiin myös lasten kiinnostuksen kohteiden huomioimista sekä lasten osallistamista toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa. (Särkkä 2012, 3.)

Pitkäkestoisen leikin edellytyksiin kuuluu leikin kesken jättämisen ja sen jatkamisen mahdollisuus, leikin keskeytysten ehkäiseminen ja leikkirauhan säilyttäminen. Kasvattajan asennoituessa joustavasti päivärytmiä kohtaan on mahdollisuus välttää turhia leikin keskeytyksiä. Samalla osoitetaan, että lasten tekemistä arvostetaan. Tämän keskeisen muutoksen omassa ajattelussaan kasvattaja pystyy tekemään ilman lisäresursseja. (Särkkä 2012, 54, 64.)

Särkän mukaan lasten omaehtoista leikkiä määrittelevät usein kasvattajan säätelemät rajat. Leikkiaika nousi tutkimuksessa leikin edellytyksistä tärkeimpänä. Pitkäkestoisen leikin mahdollistaa yhtenäinen ja katkeamaton leikkiaika. Tärkeänä pidettiin lasten omien ideoiden kuuntelemista ja projektiluontoisia teemoja. Kasvattajat pohtivat myös, että leikkiä tulisi arvostaa enemmän ja kasvattajan tulisi tarkastella omaa asennoitumistaan leikkiin. Kasvattajalla itsellään täytyy olla halua kehittää omaa ymmärrystään ja toimintatapojaan. (Särkkä 2012, 67-69.)

Kanadalainen tutkija Hewes (2010) kirjoittaa, että leikki on laitostunut. Lasten leikki sisältyy lähinnä päiväkotipäivään. Varhaiskasvatuksen ammattilaiset kokevat, että heidän vastuunsa on lisääntynyt lasten kehityksen ja oppimisen tukemisesta ja jopa tuloksellisuudesta. Omaehtoisen leikin tilaa ja aikaa otetaan niihin toimintoihin, jotka lisäävät

kouluvalmiuksia. Hewes painottaa leikin olevan edelleen lasten oikeus, eikä sitä voi kaapata varhaisen oppimisen apuvälineeksi. (Säkkinen 2018, 172.)

Työssämme huomioimme varhaiskasvatuksen sosionomin (AMK) tavoitteen tukea lasten osallisuutta, omaa toimijuutta ja vertaissuhteita. Leikin merkityksen ymmärtäminen ja vertaissuhteiden tukeminen lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteinä on sosionomin ammatillista ydinosaa. (Arene 2017.) Laadukas varhaiskasvatus edesauttaa lapsen tasapainoista kehitystä ja hyvää, elinikäistä oppimista. Aikuisten tulee antaa tilaa lapselle tärkeille asioille: mielikuvitukselle, leikille, sadulle, harrastuksille ja oleilulle. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyvinvoiva lapsi. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009.)

Opinnäytetyön keskiössä olivat siis omaehtoinen leikki, varhaiskasvatus, leikin merkitys lapsen oppimiselle, kehitykselle ja hyvinvoinnille sekä osallisuus. Osallisuuden korostuminen on seurausta siitä, että varhaiskasvatuksen pedagogiikan painotus on muuttunut ohjauskeskeisestä lapsikeskeiseksi. Lapsikeskeisestä ohjauksesta ei voida kuitenkaan puhua ilman, että lasten omaehtoiselle leikille on raivattu riittävästi aikaa ja että leikin edellytyksistä huolehditaan (Helenius & Lummelahki 2013, 31). Lapsikeskeistä ohjaustapaa korostettaessa lapsen tulisi saada vaikuttaa mahdollisimman paljon siihen, mitä ja miten hän leikkii. Oppaaseen kootut työkalut ja vinkit helpottavat leikin edellytyksien luomiseen. Kasvattajan tulee tunnistaa lapsen leikin luova idea ja auttaa kehittämään sitä edelleen varoen samalla tyrkyttämästä omia ideoitaan (Kalliala 2012, 207).

Osallisuuden kokemukset ja yhdessä tekeminen vahvistavat yhteisöä. Se on lapsen kuulemista lapselle sopivalla tavalla, herkkyyttä havainnoida lapselle merkityksellisiä asioita ja mielenkiinnon kohteita ja antaa lapselle mahdollisuuksia osallistua toimintaan omista lähtökohdistaan. (Kataja & Opetushallitus 2018, 5.) Tieto-osiossa sivuttiin myös ohjattua leikkiä, verraten sen eroa omaehtoiseen leikkiin. Kasvattajalla on näissä leikeissä erilainen rooli, mutta molemmissa leikeissä kasvattaja on vähintäänkin lähellä ja tarvittaessa tarjoamassa apua. Ei tule unohtaa, että myös kasvattaja voi olla mukana omaehtoisessa leikissä. Kasvattaja tukee leikin kehitystä ja luo sille turvalliset puitteet.

Huoli omaehtoisen leikin vähenemisestä näyttäytyy tutkielmissa ja artikkeleissa kautta 2000-luvun. Aiemmin "tavalliseksi" lapsen arjeksi ajateltu pitkäkestoinen mielikuvitusleikki ei enää olekaan itsestäänselvyys, vaan leikit loppuvat yhä nuorempana – jos alkavat ollenkaan. Hektisessä arjessa niin huoltajien kuin päiväkodin kasvattajienkin voi olla vaikea hahmottaa, että aikaa omaehtoiseen leikkiin suunnitelluineen, rakennelmineen ja

roolijakoineen täytyy varata. Silti tämän aidon leikin mahdollistaminen ei vaadi suuria ponnisteluja ja erikoisjärjestelyjä. Lapsen omaehtoista leikkiä kutsutaan myös vapaaksi leikiksi. Päivittäin toteutuvaa vapaata leikkiä ja pitkäkestoista, lapsen itsensä suunnittelemaa sekä rakentamaa leikkiä ei kuitenkaan tule sekoittaa toisiinsa. Aikuisen asennoitumisella on suuri merkitys minkä tahansa lapsen toiminnan toteutumiseen, myös omaehtoisen leikin. Tämän kaltaisen leikin merkityksen ymmärtäminen innostaa järjestämään sille sekä aikaa että tilaa. Leikkiin paneutuminen palkitsee ja luo parhaimmillaan lapselle flow-tilan nopeitempoisten pelien, videoiden ja muun informaatiotulvan keskelle. Tämä ei voi olla vaikuttamatta myös leikkiä seuraavaan kasvattajaan.

Luotettavuus ja eettisyys

Arenen verkkojulkaisu Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyön eettiset suositukset (päivitetty 9.1.2020) kuvaa kattavasti eettisestä ja hyvän tieteellisen käytännön mukaisesta opinnäytetyöprosessista. Suositukset perustuvat lainsäädäntöön sekä tiedeyhteisön kansainvälisiin ja kansallisiin tutkimuseettisiin periaatteisiin, linjauksiin ja suosituksiin. <http://www.arena.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>. Näihin vertaamalla pyrimme teorian kokoamisessa autenttisuuteen ja lähdekriittisyyteen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asettama tutkimuseettinen neuvottelukunta on julistanut uudistetun Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa - ohjeen 2012. Sen tavoitteena on edistää hyvää tieteellistä käytäntöä ja ennaltaehkäistä epärehellisyyttä tutkimusta harjoittavissa organisaatioissa. Ohjeessa mainitaan, että tutkijoiden työt ja saavutukset on otettava huomioon asianmukaisella tavalla. (TENK 2012, 4,6.) Tämä on keskeinen huomioitava seikka työssä, joka perustuu pitkälti jo tehtyyn tutkimukseen.

Koska opinnäytetyössä kehittämämme opas on suunnattu päiväkotiin, on työn kaikissa vaiheissa huomioitava Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018), joka on kansallinen normi. Paikalliset suunnitelmat velvoittavat varhaiskasvatuksen henkilöstöä sitoutumaan varhaiskasvatuslain sekä perusteiden arvoperustan, tavoitteiden ja sisältöjen mukaiseen toimintaan niin päiväkodeissa, perhepäivähoidossa kuin avoimessa varhaiskasvatuksessakin. (Opetushallitus 2020.)

Eettisiä kysymyksiä tulee tarkastella aina kun tutkimukseen osallistuu ihmisiä. Alle 15-vuotiaiden kohdalla vanhemmilta tulee kysyä lupa lapsen osallistumisesta tutkimukseen, mutta ensisijaisesti lupa tutkimukseen tarvitaan tutkittavalta itseltään. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 9-10.) Tutkielmamme ei sisällä suoria haastatteluja, emmekä

vierailleet poikkeustilanteen vuoksi päiväkodissa lainkaan. Emme myöskään julkaise työsämme kasvattajien yksittäisiä kommentteja sähköpostikyselyyn, emmekä tunnistettavia kuvia ihmisistä tai tiloista.

Jatkokehittämismahdollisuudet

Omaehtoista leikin merkitystä olisi tärkeä tutkia myös lasten omasta näkökulmasta. Lapset voisivat sanoittaa, millaiset leikit ovat läsnä heidän arjessaan.

Omaehtoisen leikin päivä on mallinnettavissa ja muokattavissa monen tyyppiseen käyttöön. Omaehtoisen leikin päivän päätteeksi päiväkodissa tai esimerkiksi seurakunnan lasten kerhossa voisi haastatella lapsia heidän kokemuksistaan äänittäen ja litteroiden haastattelu. Lapsen näkökulmaa voisi hyödyntää kannustaessa vanhempia ja huoltajia tukemaan omaehtoista, lapsen aitoa leikkiä myös kotona.

Koska omaehtoinen leikki näyttäisi vähenevän kaiken aikaa, mielenkiintoisesti toteutettu tietoisellinen opas hyödyttäisi lapsiperheitä. Opasta voisi jakaa luontevasti neuvolan yhteydessä. Oppaassa olisi selkeästi esillä monialaista leikin tutkimusta sekä lapsilta kootuja haastattelutuloksia. Oppaan tulisi olla tasokkaasti kuvitettu, ja sen punaisena lankana voisivat kulkea haastatteluista poimitut lasten omat kommentit. Neuvolan kautta tieto tavoitaisi lähes kaikki lapsiperheet.

Koska suuri osa lasten vapaa-ajasta kuluu näyttöpäätteiden äärellä, pelien vaikutus oppimiseen, kehitykseen sekä lasten leikkien sisältöihin sekä leikin määrään ja pitkäkestoisuuteen on arvokasta tietoa pohdittaessa, mikä on lapsen ikätasolle sopiva ruutuaika. Tutkimuksen keinoin voi pohtia, millaisin keinoin lapsen muuta toimintaa, leikkiä ja luovuutta voi tukea.

Leikki on kiinteä osa lapsien ja perheiden arkea, ja sillä on kokonaisvaltainen vaikutus lapsen hyvinvointiin. Suuri osa leikin tutkimuksesta on kuitenkin luonteeltaan pedagogista, ja painottuu aikuisen tai kasvattajan rooliin leikin tukemisessa. Lähestymällä leikkiä lapsen näkökulmasta, leikin tuottaman ilon ja mielihyvän kautta, voisi saada uutta tietoa omaehtoisen leikin tärkeydestä lapselle. On muistettava, että leikillä ei ole pelkästään välinevaan myös itseisarvo.

LÄHTEET

Alatarvas, S. & Niiniharju, M. 2018. Mitä tänään leikittäisiin? Leikkitalujen käyttäminen päiväkodeissa lasten osallisuuden ja valinnan vapauden näkökulmasta. Teoksessa Kangas, J. & Fonsén, E. (toim.) Leikin ammatilliset - leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos [viitattu 23.4.2020]. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3

Arene. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset [viitattu 29.6.2020]. Saatavissa: <http://www.arene.fi/julkaisut/raportit/opinnaytetoiden-eettiset-suositukset/>

Arene. 2017. Sosionomi tuottaa hyvinvointia läpi elämänkaaren - Ammattikorkeakoulutus sosiaalialan muutoksen edistäjänä. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry:n työryhmän selvitys sosiaalialan tilanteesta ja kehityksestä 2017 [viitattu 29.6.2020]. Saatavissa: http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_sosionomiselvitys_pitkaRaportti_fin.pdf?t=1526901428

Aula, MK. 2008. Lasten hyvinvoinnin ajankohtaisia tutkimushaasteita. Lapsiasiavaltuutettu. Suomen Akatemian tutkiva työpaja [viitattu 17.6.2020]. Saatavissa: <https://www.aka.fi/globalassets/awanhat/documents/tiedostot/lapset/maria-kaisa-aula.ppt-yhteensopivuustila.pdf>

Brotkin, H. & Pasanen, H. 2017. Leikin suoja: Ajatuksia leikin merkityksestä taidekasvattajan elämässä. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Musiikin, taiteen ja kulttuurintutkimuksen laitos [viitattu 18.5.2020]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54079/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201705232471.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ePerusteet. 2020. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat [viitattu 6.7.2020]. Saatavissa: <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/varhaiskasvatus/1266381/tekstikappale/1291590>

Hakala, J. 2015. Miten saan viestini perille? Helsinki: Brains.

Haikansalo, A. & Korander, T. 2019. Opinnäytetyöohje - Opinnäytetyön prosessi, toteutus ja arviointi poliisi (ylempi AMK) -tutkinnossa. Opinnäytetyö (YAMK). Tampereen poliisiammattikorkeakoulu [viitattu 26.6.2020]. Saatavissa: https://www.polamk.fi/instance/data/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/polamkwwwstructure/67156_ONoh-jeYAMK2017syksy.pdf?2d273f3ecff7d788

Helenius, A. & Korhonen, R. 2016. Leikin ensi askeleita. Kokoomateoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helenius, A. & Korhonen, R. 2017. Leikin ensi askeleita. Kokoomateoksessa Hujala, E & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 4. uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helenius, A. & Lummelahdi, L. 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hiltunen, S. 2018. Ensimmäisen luokan oppilaiden käsitykset leikistä heidän kertomissaan saduissa. Pro gradu –tutkielma. Oulun yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta [viitattu 16.5.2020].

Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201805101721.pdf>

Hintikka, M. 2009. Leikki, lapsuuden tärkein asia. Maailma on lapsen oma. Teoksessa: Jantunen, T. & Lautela, R. (toim.) Kuningasvuosi. Leikin kultta-aika 2. painos. Helsinki: Tammi.

Huttu, T. & Heikkinen, K. 2017. Pää edellä - Näin tuet lapsesi aivojen kehitystä. Helsinki: WSOY.

Huttunen, H. & Laitinen, N. 2019. Leikki on tehty sovellettavaksi. YLE [viitattu 15.5.2020]. Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2019/03/13/leikki-on-tehty-sovellettavaksi>

Hyvönen, P., Kangas, M., Kultima, A. & Larva, S. 2007. Let's Play! Tutkimuksia leikillisistä oppimisympäristöistä. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä raportteja 2. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.

Hänninen, K. 2020. "Toivoisin joka päivä opetusta, ei vain leikkiä" - monikulttuuristen lasten vanhempien kokemuksia suomalaisesta varhaiskasvatuksesta. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen. Visamäki [viitattu 17.5.2020] Saatavissa: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/333692/h%c3%a4nninen_kirsi.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Jantunen, T., Suutarla, S. & Heino, N. 2019. Leikin taikaa –miksi leikki on niin tärkeää? Helsinki: Into kustannus Oy.

Jussila, R., Ojanen, E. & Tuominen, T. 2006 Tieto kirjaksi. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.

Järvinen, M., Laine, A., & Hellman-Suominen, K. 2009 Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Kirkkopalvelut- Kotimaa-Yhtiöt Oy. Helsinki: Kirjapaja.

Kahri, H. 2003. Lapsen arki on leikkiä II. Kauhava: Pienperheyhdistys.

Kaikkonen, E. & Pirttijärvi, K. 2012. Lasten käsityksiä psyykkisestä hyvinvoinnista ja sen merkityksestä heidän elämässään. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Oulun yliopisto. Kajaanin opettajankoulutusyksikkö [viitattu 26.6.2020]. Saatavissa: <http://jultika.oulu.fi/files/nbnfioulu-201211281062.pdf>

Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisten päätökset ja lasten kokemukset päivähoidossa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Kangas, J. & Brotherus, A. (2017). Osallisuus ja leikki varhaiskasvatuksessa – ”Leikittäisiin ja kaikki olis’ onnellisia!” Teoksessa Toom, A., Rautiainen, M. & Tähtinen, J. (toim.) Toiveet ja todellisuus: Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa. Kasvatusalan tutkimuksia, nro 75. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.

Kangas, J. & Fonsén, E. Leikin ammattilaiset - leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos [viitattu 23.4.2020]. Saatavissa:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3

Kaplin, K. 2010. Fyysinen varhaiskasvatusympäristö päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelmissa. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos [viitattu 5.7.2020]. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28797/fyysinen.pdf>

Kataja, E. & Opetushallitus. Osallisuuden pedagogiikka varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa 1/5- Osallisuus käsitteenä ja kasvatustieteellisenä. 2018 [viitattu 1.7.2020]. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/190168_video1_osallisuus_kasitteena_ja_kasvatustieteellisenä.pdf

Keltikangas-Järvinen, L. 1994. Hyvä itsetunto. Helsinki: WSOY.

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. 2.painos. Helsinki: WSOY.

Kettunen, I. 2017. Osallisuus on lapsen oikeus. Talentia-lehti 13/11.2017 [viitattu 18.5.2020]. Saatavissa: <https://www.talentia-lehti.fi/osallisuus-on-lapsen-oikeus/>

Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Koota, E. 2017 Ohjeistaja, sukella lukijan tilanteeseen. Kallo.fi [viitattu 11.4.2020]. Saatavissa: <https://www.kallo.fi/ohjeistaja-sukella-lukijan-tilanteeseen/>

Koskela, E. 2007. ”Se on erisnimi mut onks se silti sana?” – Neljäsluokkalaiset määrittelevät metakielenkäsitteitä. Pro gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kieltenlaitos [viitattu 9.7.2020]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/11768/URN_NBN_fi_jyu-2007768.pdf?sequence=1

Kyngäs, H., Kääriäinen, M., Poskiparta, M., Johansson, K., Hirvonen, E. & Renfors, T. 2007. Ohjaaminen hoitotyössä. Helsinki: WSOY.

Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2010. Lapsen hyvä arki. Helsinki: Kirjapaja.

Lagercrantz, T. & Patteri, M. 2018. ”Tässä mulle oma makkara” - Lasten kuvitteluleikki päiväkotiympäristössä. Teoksessa Kangas, J. & Fonsén E. (toim.) Leikin ammattilaiset - Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos [viitattu 26.4.2020]. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3

Lahtinen, S. 2007. Päiväkotihoidon laatu lasten subjektiivisen hyvin voinnin näkökulmasta. Jyväskyläläiset lapset palautteenantajina. Pro gradu –tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta [viitattu 26.4.2020]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18217/1/URN_NBN_fi_jyu-2007272.pdf

Lantela, E. 2019. ”Kuka vaan voi tykätä pinkistä, pukeutua mekkoon, leikkiä robottia tai kiivetä puuhun” Sukupuolisensitiivinen kasvatus päiväkodissa varhaiskasvattajien kokemana. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto [viitattu 18.5.2020]. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64128/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201905232740.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Lastentarhanopettajaliitto. 2017. Pedagogiikan aika Helsinki: Print Line Helsinki Oy.

Lauriala, A. & Salmenoksa, E. 2014. "Ei voi kovin leikkiä yksin." Esikoululaisten ja ykkösluokkalaisten lasten käsityksiä leikistä. Pro gradu - tutkielma. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta [viitattu 17.5.2020].

Saatavissa: <https://core.ac.uk/download/pdf/29574794.pdf>

Lehtinen, E., & Koivula, M. 2017. Leikki yhdistää lapsia ja aikuisia. Teoksessa Koivula, M, Siippainen, A & P. Eerola-Pennanen (toim.), Valloittava varhaiskasvatus: oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia (177–191). Tampere: Vastapaino.

Lehtinen, J-M. 2019. "Ei tartte, ku mä osaan itteki": Lasten kokemuksia itsenäisyydestä ja tuen tarpeesta varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatustieteen pro gradu - tutkielma. Jyväskylän yliopisto [viitattu 16.5.2020].

Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64475/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201906103102.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Maalo, I. & Rytönen, M. 2018. Matemaattisten taitojen harjoittelu leikin keinoin Varga-Neményi - menetelmällä. Teoksessa Kangas, J. ja Fonsén, E. (toim.) Leikin ammattilaiset - Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos [viitattu 25.6.2020]. Saatavissa:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Marttila, H. & Pesonen, I. 2012. Lasten keskinäisen sosialisoinnin ilmeneminen leikissä. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Luokanopettajan koulutus, Hämeenlinna [viitattu 6.6.2017]. Saatavissa:

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83794/gradu06082.pdf?sequence=1>

Metropolia. 2020 Toiminnallisen opinnäytetyön erityispiirteitä [viitattu 29.6.2020].

Saatavissa: <https://wiki.metropolia.fi/pages/viewpage.action?pageId=57182852>

Mikkonen, A. 2018. Omaehtoisen leikin rajoittaminen päiväkodissa varhaiskasvattajien näkemyksiä ei-toivotuista leikeistä. Varhaiskasvatustieteen kandidaatin tutkielma. Jyväskylän yliopisto [viitattu 19.5.2020]. Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/63111/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201903131842.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Minkkinen, J. 2015. Lapsen hyvinvointimalli. Lasten emotionaalinen hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet alakoulussa. Väitöskirjatutkimus. Tampereen yliopisto Yhteiskunta- ja

kulttuuritieteiden yksikkö. [viitattu 17.6.2020] Saatavissa:

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/97204/978-951-44-9822-0.pdf?sequence=1>

Mursula, A. 2020. Leikki arjessa ja arki leikeissä-leikin rakentuminen osaksi lapsiperheiden arkea. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta [viitattu 18.5.2020.] Saatavissa:

file:///C:/Users/NooraLindroos/Downloads/Mursula_Anuriitta_Pro_gradu_2020.pdf

Mäkelä, A. 2019. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laadinta ja merkitys pedagogisessa tiimityössä. Varhaiskasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto [viitattu 16.5.2020]. Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/66579/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201911295067.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Näappä- Rantanen, B. 2018. Leikin kautta kohti osallisuutta. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö. Visamäki, Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen. Hämeen ammattikorkeakoulu [viitattu 7.7.2020]. Saatavissa:

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/159532/Birgitta_Naappa-Rantanen.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Opetushallitus. 2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet [26.4.2020].

Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus. 2014. Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. 3. muutettu painos, sisältää määräyksen 72/011/2015 mukaiset muutokset [26.4.2020]. Saatavissa:

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Opetushallitus, 2016a. Leikki esiopetuksessa- tukimateriaali viitattu [26.4.2020].

Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/leikki_esiopetuksessa_tukimateriaali_0.pdf

Opetushallitus 2016b. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. [viitattu 22.5.2020].

Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018

[viitattu 26.4.2020]. Saatavissa:

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Opetushallitus. 2020. Varhaiskasvatussuunnitelmien perusteet 2020.

[Viitattu 26.4.2020]. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelmien-perusteet>

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2016. Iloa, leikkiä ja yhdessä tekemistä. Tieteelliset perusteet varhaisvuosien fyysisen aktiivisuuden suosituksille [Viitattu 16.5.2020].

Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75405/OKM21.pdf>

Palokangas, L. 2018. Leikki on iloa ja vauhtia - Näkökulmia päiväkotikäisten lasten fyysisen aktiivisuuden tärkeyteen. Teoksessa Kangas, J. & Fonsén, E. (toim.) Leikin ammattilaiset - Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos [viitattu 25.6.2020].

Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Pilke päiväkodit Oy. 2020. Pilke päiväkodit -parasta oppia pienelle [viitattu 28.2.2020].

Saatavissa: <https://www.pilkepaivakodit.fi/>

Päiväkoti Onnimanni. 2020. Pilke päiväkotien varhaiskasvatussuunnitelma 2020.

Paananen, S. 2006. Lapsen hyvinvointia edistävä arki päivähoidossa. Pro gradu - tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Varhaiskasvatuksen laitos [viitattu 18.5.2020]. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18202/1/URN_NBN_fi_jyu-2006395.pdf

Rentola, M. 2006. Hyvä Opas. Teoksessa Jussila, R., Ojanen, E. & Tuominen, T. (toim.) Tieto kirjaksi. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Ruismäki, H. 2015. Leikki lumoa. Leikkipäivä. Julkaistu 3.2.2015 [viitattu 18.6.2020].

Saatavissa: <https://leikkipaiva.fi/heikki-ruismaki-leikki-lumoa/>

Salo, L & Salmi, K. 2018. Vuorovaikutuksellisen leikin rakentuminen ja sen tukeminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Kangas, J. & Fonsén, E. (toim.) Leikin ammattilaiset - Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Helsingin yliopisto.

Opettajankoulutuslaitos [viitattu 25.6.2020]. Saatavissa:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Tampere: Juvenes Print Oy [viitattu 28.2.2020].

Saatavissa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Säkkinen, L. 2018. Aikuinen tuo leikkiin mukanaan oppimisen elementin. Teoksessa Kangas, J. & Fonsén, E. (toim.) Leikin ammattilaiset - leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos [viitattu 23.4.2020].

Saatavissa:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3

Särkkä, S. 2012. Leikin ohjaamisen merkitys päiväkodin kasvatustyössä. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta [viitattu 20.6.2020].

Saatavissa:

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/83588/gradu05924.pdf?sequence=1>

TENK. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki [viitattu 12.4.2020]. Saatavissa:

https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tiihonen, M. & Venetpalo, A. 2012. Leikki lapsen kehityksen tukijana. Alkuopettajien antamia merkityksiä leikistä lapsen kehityksen tukijana. Pro gradu – tutkielma. Lapin yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta [viitattu 17.5.2020].

Saatavissa: <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/59734/Venetpalo.Aino%20ja%20Tiihonen.Milla.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Turja, L. 2017. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Kokoomateoksessa: Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 4. uudistettu painos. Helsinki: PS-kustannus.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Julkaisuja 3/2019. [viitattu 24.6.2020]

Saatavissa: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Varhaiskasvatuslaki 540/2018 [viitattu 18.5.2020]. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Vehkalahti, R. & Urho, T. 2013. Leikki on totta! Näkökulmia vapaan leikin tukemiseen. Helsinki: Lasten keskus.

Vena, P. 2019. Luovuus ja leikki: päiväkotikäisten lasten leikki luovuuden kenttänä. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta, käyttäytymistieteiden laitos [viitattu 18.5.2020]. Saatavissa:

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/303152/Vena_Patrick_Pro_gradu_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilkka, H. & Airaksinen, T. 2004. Toiminnallisen opinnäytetyön ohjaajan käsikirja. Tampere. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vuohelainen, E. 2019. ”Niin tai sit voi olla ihan, että ei oo kaveria” Lasten hyvinvointi vuoropäiväkodissa. Pro gradu - tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta [viitattu 18.5.2020]. Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/65515/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201909164161.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Webster-Stratton, C. 2011. Kuinka edistää lasten sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Espoo: Oriental Xpress Oy.

LIITTEET

Liite 1. Kysymykset kasvattajille

Kysymyksiä lasten omaehtoisesta leikistä varhaiskasvatuksessa:

- 1) Kannustetaanko lapsia mielestäsi omaehtoiseen leikkiin päiväkodissa?
- 2) Millaisia omaehtoisia leikkejä lapset leikkivät? Anna jokin esimerkki.
- 3) Kuinka paljon aikaa ja mahdollisuuksia lapsilla on omaehtoiseen leikkiin?
- 4) Pidätkö itse tärkeänä omaehtoisen leikin mahdollistamista päiväkodissa? Miksi?

Liite 2. Lapset tahtipuikeissa - opas omaehtoisen leikin tukeminen varhaiskasvatuksessa

SISÄLLYS

-
1. Lukijalle
 2. Lapsen omaehtoinen leikki
 3. Leikin merkitys lapselle
 4. Omaehtoisen leikin tukeminen päiväkodissa
 5. Omaehtoisen leikin päivä -malli
 6. Vinkkejä
-

Lähteet

Kansikuvat: Noora Lindroos
Runo: Anna-Maria Tokola
Oppaan kuvitus: Eveliina Päivärinta
ja Henrika Tokola
Taitto-ohjelma ja elementit: Canva

.....

1. LUKIJALLE

Tervetuloa leikin pariin! Tämä opas lähti liikkeelle siitä huomiosta, että omaehtoinen leikki on vähentynyt lasten arjessa. Siksi haluamme muistuttaa ja innostaa kasvattajia johdattelemaan lapsia leikin ihanaan ja luovaan maailmaan.

Leikki on lapsen työtä, sanotaan. Omaehtoisen leikin kautta lapsi harjoittelee, oppii ja kehittää monia arjen kannalta ensiarvoisia taitoja; kielen kehitystä, motoriikkaa, sosiaalisia suhteita ja kognitiivisia taitoja. Ihminen on leikkinyt aina, ja leikillisuus on parhaimmillaan läsnä myös aikuisuudessa ja aikuisten välisissä suhteissa. Lapsena saatu into ja kyky uppoutua tuntikausiksi leikin maailmaan kantaa vuosien päähän.

Yhteinen leikki ja ilo ovat yhdistävä ja kiinni pitävä liima niin parisuhteessa kuin hyvässä työyhteisössäkin. Vapaasti laukkaava mielikuvitus ja kyky haaveiluun rikastavat elämää ja ovat etu monissa tilanteissa ja tehtävissä. Varhaiskasvatus on merkittävässä roolissa lasten omaehtoisten leikkien mahdollistamisessa ja tukemisessa. Moni lapsi viettää päiväkodissa ison osan ajastaan, ja tarjolla on monipuolisia tiloja ja välineitä sekä tietenkin seuraa erilaisiin leikkeihin.

Kasvattajan tehtävä on toimia leikin valvojana, tukijana ja innostajana, mutta ei puuttua liikaa leikin kulkuun. Lasten omissa leikeissä on anarkian mahdollisuus, leikkien kautta voi sopivasti kapinoida ja käsitellä vaikeita tunteita.

Omaehtoisen leikin mahdollistaminen vaatii aikuiselta epäjärjestyksen sietämistä. Pitkäkestoiset leikit saattavat jäädä välillä levälleen, jatkuen hetken tuumaustauon jälkeen. Jokaisen lapsen soisi laittavan päivittäin kännykän ja tabletin hetkeksi sivuun heittäytyen juoksemaan, kiipeämään, maalaamaan, hyppimään, loruillemaan, järjestelemään ja rakentamaan – ja lopuksi ihailemaan luovaa kaaosta iloa ja ylpeyttä uhkuen.

Varhaiskasvatussuunnitelma korostaa leikkiä kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä. Tässä opasvihossa esittelemme omaehtoisen leikin merkitystä päiväkotiympäristössä, ja ideoimme, miten leikkiä voi mahdollistaa ja tukea varhaiskasvatuksessa entistäkin paremmin. Leikkiessä lapsella on mahdollisuus olla aktiivinen toimija, orkesterin johtaja tahtipukoissa.

Hauskoja leikkihetkiä toivottaen,

ANNA-MARIA TOKOLA JA NOORA LINDROOS.

2. LAPSEN OMAEHTOINEN LEIKKI

Omaehtoinen leikki on lasten suunnittelemaa ja rakentamaa leikkiä, jossa heillä on mahdollisuus toteuttaa omia tavoitteitaan. Lapset tuovat esiin omia tunteitaan, toiveitaan, suhteitaan ja asenteitaan niihin tapahtumiin, joita valitsevat leikkiinsä.

Omaehtoisen leikin ideaan kuuluu, että lapset saavat päättää, mitä alkavat tekemään, mitä leikissä tapahtuu, mistä leikki alkaa ja mihin se loppuu. Lapset valitsevat myös leikkikaverinsa ja tarvittavat leikkivälineet.

Leikille asetetaan toki reunaehtoja, joihin vaikuttavat lasten ikävaihe, ohjauksen taso ja päiväkodin yleiset pedagogiset säännöt. Lisäksi leikkiin kuuluvat myös yhteiset sopimukset, suunnitelma ja pelisäännöt. Omaehtoisen leikin prosessin lapsi oppii, kun hän ensin osallistuu siihen itseä taitavamman kanssa.

Näissä perinteisissä leikeissä toteutuu parhaiten satujen synnyttämien mielikuvien työstäminen ja niiden hallitseminen. Sadut, kertomukset ja tarinat ovatkin hyviä leikki-idean lähteitä. Leikin edellytys on mielikuvitusmaailman avautuminen, koska leikki rakentuu mielikuvien avulla. Mielikuvituksen avulla lapsi luo uutta toimintaa. Kun leikki etenee, leikistä rakentuu myös leikkijöiden yhteinen mielikuva.

Omaehtoinen leikki on pitkäkestoista ja siksi sille tuleeikin varata runsaasti aikaa. Leikkiin kuuluu olennaisesti leikkiympäristön rakentaminen. Tämä vaihe saattaa kestää pitempään kuin itse leikki. Majan rakentaminen ja sisustaminen on yksi yleinen leikki, jota lapset innoissaan toteuttavat saadessaan siihen luvan.

Aikuisen rooli leikissä vaihtelee lasten kehitystason mukaan. Aikuinen on leikissä lähinnä turvallinen mahdollistaja ja valvoja. Hän antaa tilaa ja tarvikkeita leikkiin, sekä toimii diplomaatin roolissa, jos lapset eivät selviydy mahdollisista erimielisyyksistä itsenäisesti. Aikuinen voi poistaa osallisuutta hankaloittavia esteitä ja kehittää yhteistoiminnan keinoin ympäristöä, jotta kaikki lapset voivat mahdollisuuksien mukaan osallistua toimintaan. Aikuinen voi myös osallistua leikkiin, mutta hän ei voi olla määräämässä leikin kulkua.

Leikkiin kuuluu monenlaisia rooleja ja jokainen niistä on merkittävä. Pieneltäkin näyttävä rooli merkitsee lapselle sitä, että hän on osa leikkiä. Leikkijöiden väliset suhteet niihin liittyvine tunteineen koetaan oikeasti ja aidosti. Leikissä lapsi on mukana kokonaisvaltaisesti. Siinä on tunnetta, toimintaa ja ajatusta. On huomion arvoista, että lapsi ei kaikesta huolimatta väsy leikkimiseen. Leikillä on virkistävä vaikutus ja se koetaan omana energiamaailmana.

3. LEIKIN MERKITYS LAPSELLE

"Onko täällä vain leikitty koko päivä?", saattaa aikuinen kysyä puolihuolimattomasti tullessaan hakemaan lasta päiväkodista. "Vain"-sanana voi kuitenkin jättää pois; Ohjatun toiminnan ohella omaehtoisella leikillä on keskeinen merkitys lapsen kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle.

Moni lapsi viettää päiväkodissa suuren osan arkipäivästään, ja kotona saattavat odottaa omat tai vanhempien sisarusten videopelit, tabletit ja kännykät. Siksikin on tärkeää, että päiväkotiympäristö, jossa omaehtoiselle leikille on aikaa, tilaa ja mahdollisuuksia.

Leikkiminen edistää lapsen kasvua ja terveyttä. Leikin avulla lapsi oppii arjessa tarvittavia taitoja huomaamatta. Leikillä on siis itseisarvo ja keskeinen rooli lapsen oppimisessa, kokonaisvaltaisessa kehityksessä ja hyvinvoinnissa. Lapset kehittyvät eri tahtiin, ja siinä missä joku päiväkotilainen voi olla jo varsin pätevä leikkijä, joku toinen saattaa päästä kunnolla roolileikkien makuun vasta lähempänä kouluikää.

Omaehtoinen leikki kehittää lapsen kieltä ja puhetta. Leikkiä rakennetaan keskustelun kautta ja yhteisiä merkityksiä luomalla. Leikkiessä lapsi opettelee uusia termejä toisia matkimalla, selvittää konflikteja ja on dialogissa kanssalleikkijöiden kanssa. Leikki kehittää siis myös vuorovaikutustaitoja ja lisää yhteistä ymmärrystä sekä osallisuuden kokemusta.

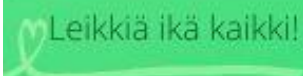

Iso osa perheiden ajasta kuluu erilaisten näyttöpäätteiden äärellä, ja kehittävienkin pelien tiimellyksessä on muistettava, että liike on lääke. Liikunnalliset ja hienomotoriset leikit kehittävät aivotumakkeita ja mahdollistavat normaalin kognitiivisen kehityksen. Omaehtoisessa leikissä pääsee testaamaan myös luovuutta ja kädentaitoja.

Leikki tukee sosioemotionaalisten taitojen kehittymistä, empatiakyvyn vahvistumista ja omien tunteiden säätelyä. Tunnetaidot ovat tärkeitä ihmissuhteissa ja omien sekä toisten rajojen kunnioittamisessa. Leikissä harjoitellaan kokonaisvaltaista tunneilmaisua, ja omaa hyvin- tai pahoinvointia voi ilmaista paitsi sanallisesti, myös kehonkielellä, ilmeillä ja liikkeellä tai esimerkiksi piirtämällä.

Pitkäkestoinen leikki kannustaa lasta pitkäjänteisyyteen ja opettaa keskittymistä. Aluksi leikit saattavat kestää vain muutaman minuutin kerrallaan, ja jos tavaroilla on mahdollisuus jäädä paikoilleen, niihin saatetaan palata useamman kerran päivän aikana. Yhteisissä leikeissä lapsi alkaa hahmottaa leikin peruseriaatteita, jotka mahdollistavat pitkäjänteisen leikin ja kehitystason mukaisen leikkien varioinnin.

Leikin maailmassa lapsi voi ottaa erilaisia rooleja ja ilmaista omaa sukupuoltaan tyttönä, poikana tai muuna. Omaehtoinen leikki on myös lasten yhteisen toiminnan ja osallisuuden paikka. Leikin lopettamista ei ole syytä kiirehtiä, ja parhaimmillaan leikillisuus onkin läsnä koko ihmisen elämänkaaren ajan.

 Leikkiä ikä kaikki!

4. OMAEHTOISEN LEIKIN TUKEMINEN PÄIVÄKODISSA

Päiväkodin arkeen kuuluu paljon tavoitteita, suunnitelmia ja opeteltavia taitoja. Yksistään leikille omistettu aika ja tila on vähentynyt ja yhä harvemmin lapsille syntyy mahdollisuuksia leikkiä keskenään. Puhutaankin, että lapsuus on pedagogisoitunut.

Päiväkodissa ohjatun toiminnan ja lyhytkestoisen vapaan leikin lisäksi tulisi olla aikaa myös pitempikestoiselle omaehtoiselle leikille. Jo leikin suunnittelemisesta ja rakentamisesta syntyvä ilo ja innostus on usein käsinkosketeltavaa. Sitä kuunnellessa ja seuratessa tunnelma tarttuu myös aikuisiin.

Omaehtoisen leikin tukeminen alkaa päiväkodissa siitä, että tämän kaltainen leikki otetaan huomioon toiminnan suunnittelussa. Leikkiin ennalta varautuminen ja riittävän ajan varaaminen vaikuttavat leikkiajan riittävyteen sekä leikin aloittamisen ja rakentumisen sujuvuuteen.

Omaehtoiselle leikille tilan ja riittävän ajan lisäksi sovitaan säännöistä yhdessä lasten kanssa säännöt. Toiminnan raameja luotaessa huolehditaan, ettei idea lasten omasta leikistä unohdu tai muutu.

Leikkiympäristöllä on merkitystä lasten innostumiselle, leikki-ideoiden syntymiselle ja leikkien kehittymiselle. Päiväkodin toimintaympäristö onkin erityisen tärkeä rakentaa taiten ja huolella. Sitä tulee aika ajoin myös uudistaa. Leikkitilan tulisi olla sellainen, että leikki saa edetä rauhassa, eikä sitä tarvitse jatkuvasti keskeyttää. Tilaa voidaan rajata tarvittaessa sermeillä ja kankailla. Leikkitilalla on vaikutusta, kuinka leikki rakentuu ja millainen sisältö sillä on.

Luontoympäristöäkään ei tule unohtaa. Metsä on lapsille kuin aarreaitta. Sieltä löytyy mahdollisuuksia monenlaiseen leikkiin. Odotetuilla metsäretkillä aika loppuu usein kesken. Voisiko metsäretken tilalla olla joskus metsäleikki?

Leikkivälineistön laatuun tulisi panostaa ja hankinnassa kiinnittää huomiota niiden monipuolisiin käyttömahdollisuuksiin. Leikkirakennelmat ja -välineet eivät saisi olla liian valmiita. Tarpeeksi keskeneräinen leikkimateriaali kuuluu osaksi hyvää leikkiympäristöä. Omat valinnat, ideat ja kehittelyn tuotokset tuottavat moninkertaisesti iloa.

Asenteet, leikin arvostus ja tietämys sen merkityksestä lapselle vaikuttavat kasvattajan käyttäytymiseen. Kasvattajalta omaehtoisen leikin toteuttaminen vaatii joustoa, tahtoa ja mukavuusalueen ulkopuolelle astumista. Leikkiin saattaa liittyä myös jännitystä ja kokeilemisen riemua - kasvattajan on hyvä pysähtyä miettimään, mitkä kiellot ja säännöt ovat tarpeellisia. Kasvattajan luopuessa välillä omista suunnitelmistaan, tavoitteistaan ja tahdostaan, omaehtoisen leikin tuoma positiivinen kokemus on palkitseva myös hänelle.

Kasvattajan tehtäviin kuuluu leikin mahdollistaminen, tukeminen ja virikkeiden antaminen. Kasvattajan tulee huomioida lapset, joiden on vaikea päästä leikkiin mukaan. Ohjausta voivat tarvita enemmän esimerkiksi uudet tulokkaat tai eri kulttuurista tulleet lapset. Lapsen omaehtoinen leikki on lisäksi oivallinen havainnoinnin kenttä!

Omaehtoisen leikin toteuttamisessa huomioidaan lapsiryhmän koko. Leikissä tulisi olla sopiva määrä kontakteja. Kun ryhmä ei ole liian iso, säästytään turhalta kaaokselta ja mieleisten roolien loppumiselta.

Kasvattaja voi päiväkodissa omalla toiminnallaan vaikuttaa siihen, leikkivätkö eri sukupuolet yhdessä vai erikseen. Päiväkodissa voidaan huomaamatta luoda mielikuvia siitä, mikä on tyttöjen ja mikä poikien leikkiä. Tyttöjä ohjataan herkästi kotileikkinurkkauksiin ja poikia autoleikkeihin. Kasvattajat voivat osaltaan kannustaa lapsia monipuolisiin leikkeihin purkaen tarpeettomia normeja. Leikissä roolien valinnat saattavatkin yllättää, kun lapset pääsevät toteuttamaan sitä leikkiä, mistä iloitsee.

Kun lapsi valitsee roolin, hänen valintaansa kunnioitetaan ja sitä kohtaan osoitetaan hyväksyntää. Kenenkään valintaa ei arvostella eikä ihmetellä. Lapsen täytyy saada valita rooli itse ja toteuttaa sen sisältöä. Näitä havaintoja kannattaa hyödyntää myöhemminkin ohjattaessa lapsia leikkien ja muiden toimintojen pariin.

Leikki saattaa olla välillä yhtä kaaosta tai pysähtynyttä. On hyvä muistaa, että sotku ja sekamelska synnyttävät joskus hienoja ideoita ja leikkejä.

Leikin kestäminen vaatii kasvattajalta kärsivällisyyttä. Hänen tulee kuitenkin olla puuttumatta leikkiin niin, että ohjaa sitä oikeaksi pitämäänsä suuntaan. Omaehtoiseen leikkiin kuuluu, että lapset päättävät, mistä leikki alkaaja mihin se loppuu. Päiväkodissa voi kuitenkin ottaa käyttöön aloitus- ja lopetuslorut. Tällä tavoin leikkiin ryhtyminen ja leikin loppuminen on hallitumpaa ja selkeämpää.

Leikissä on hyvä olla eri ikäisiä leikkijöitä. Leikkijät, joilla on jo enemmän kokemusta ja kehittyneemmät leikkitaidot, ohjaavat pienempiä leikkijöitä. Päiväkodissa tulisi pyrkiä rakentamaan lasten kiintymys ryhmään yhtä lujaksi kuin aikuisiin. On tärkeä motivoida yhteisiin onnistumisen kokemuksiin ja rakentaa ryhmää tukemaan lapsen sosiaalista kehitystä. Jokaisen lapsen tulee tuntea, että leikin ilmapiiri on turvallinen.

5. OMAEHTOISEN LEIKIN PÄIVÄ - MALLI

Ennen omaehtoisen leikin päivää:

1. Lasten kokous

- Aiheen valinta
- Lasten kanssa yhdessä sovitut säännöt ja sopimukset
- Leikissä tarvittavan materiaalin mietintä

Miksi?

Lapset saavat kokemuksen osallisuudesta, omiin asioihin vaikuttamisesta ja toisten kanssa neuvottelemisesta.

2. Leikkiin tarvittavien materiaalien hankinta

- Pahvilaatikoita, rullia, kankaita tai vastaavia tarvikkeita lasten kokouksessa esittämien toiveiden mukaisesti
- Päätettyyn aiheeseen sopiva satu leikkiin saattelijaksi

Miksi?

Omaehtoinen, pitkäkestoinen leikki tarvitsee aikaa ja tilaa. Etukäteisvalmistelut mahdollistavat enemmän aikaa ja resursseja lasten ideoiden mukaiselle leikille, koska kaikkea ei ole välttämättä aina saatavilla.

Omaehtoisen leikin päivänä:

1. Leikin aloitus

- Luetaan tarina
- Katsotaan, että kaikki pääsevät leikkimään
- Kerrataan sopimukset ja säännöt
- Jaetaan tavarat
- Leikin alussa lauletaan yhdessä loru tai laulu

Miksi?

On tärkeä mahdollistaa kaikille lapsille pääsy mukaan yhteiseen leikkiin. Pelisäännöillä vältetään turhia konflikteja, ja satu rauhoittaa tilanteen, siivittää teeman äärelle sekä antaa lisäideoita leikin rooleihin. Loru selkeyttää leikin aloittamista ja rohkaisee lapsia liikkumaan ja löytämään oman äänensä.

2. Leikin aikana

- Kasvattaja seuraa ja valvoo leikkiä, sekä auttaa tarvittaessa
- Päivään ei oteta muuta ohjelmaa, joka ei ole välttämätöntä
- Esikoululaisille eskari voidaan sisällyttää leikkiin
- Ulkoilu ja ruokailu kuuluvat päivään, mutta ajankohtaa voidaan säätää
- Uni-/lepo hetki leikin lomassa

Miksi?

Rutiinit tuovat turvaa, ja kun perustarpeet (ruoka, uni...) ovat kunnossa, lapsi jaksaa motivoitua leikkiin paremmin. Kasvattaja ei puutu leikin kulkuun, mutta voi osallistua leikkiin. Hän on mahdollistaja, turvallinen aikuinen sekä havainnoija. Kasvattaja voi tarkkailla lasten leikkitaitoja, vuorovaikutusta ja mahdollisia haasteita.

3. Leikin loppuksi

- Päivän loputtua leikki loppuu teemaan sopivaan loruun tai lauluun
- Mietitään yhdessä, mikä osa leikistä voisi jatkua vielä seuraavana päivänä
- Osa tavaroista siivotaan yhdessä
- Leikistä keskustellaan lasten kanssa ja aikuinen dokumentoi havaintojaan

Miksi?

Selkeä, jo tuttu loru tai laulu palauttelee lapset leikin maailmasta. Jotain kivaa leikistä jäänyttä tekemistä voi vielä jatkaa seuraavana päivänä, ja lapset pääsevät samalla suunnittelemaan tulevaa. Aikuinen jututtaa lapsia ja saa heiltä arvokasta tietoa leikin aikana tekemiensä havaintojen tueksi. Havaintoja voi myöhemmin jakaa myös huoltajille.

6. VINKKEJÄ

TUOLIT JA PÖYDÄNALUKSET
OVAT PIENILLE
RAKENNUSMESTAREILLE
OIVALLISIA MAJAN
RAKENNUSAINEITA, JOTKA
TARVITSEVAT SUOJAKSEEN
VAIN PEITTOJA, VERHOJA
TAI LAKANOITA.

**METSÄRETKEN
TILALLE
SUUNNITELLAAN
JOSKUS
PITKÄKESTOISEMPI
METSÄLEIKKI.**

PÄIVÄKOTIIN VOIDAAN
KOOTA AARREARKKU,
JOSTA LÖYTYY
KANKAITA, PURKKEJA,
PAHVILAATIKOITA,
KEPPEJÄ,
LAUDANKAPPALEITA,
PAPERIRULLIA JA
MUUTA LEIKKIEN
RAKENTAMISEEN
SOPIVAA MATERIAALIA.

PIENIÄ LAATIKOITA TARVITAAN
MUUN MUASSA
KIOSKI- JA KOTILEIKKIIN.

**KAUPOISTA SAA LEIKKEIHIN
PIENIÄ JA ISOJA
PAHVILAATIKOITA, MUOVISIA
KARKKIRASIOITA JA KUKKA-
ASTIOITA.**

ISOISTA
PAHVILAATIKOISTA
SAA ASUNTOJA,
AUTOJA SEKÄ TALLEJA
KEPPIHEVOSILLE.

**KÄVYT, SIMPUKAT,
PIKKUKIVET JA
OKSAT OVAT LASTEN
LEIKEISSÄ SUORASTAAN
AARTEITA.**

**MONI
KIERRÄTYSMATERIAALI
TAIPUU LAPSEN
KÄSISSÄ
LEIKKIVÄLINEEKSI.**

Lähteet

Brotkin, H. & Pasanen, H. 2017. Leikin suoja: Ajatuksia leikin merkityksestä taidekasvattajan elämässä. Pro Gradu -tutkielma. Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Jyväskylän yliopisto. [viitattu 10.6.2020.]
Saataavissa: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/54079/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201705232471.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Jantunen, T., Suutarla, S. & Heino, N. 2019. Leikin taikaa. Helsinki: Into kustannus Oy .

Helenius, A. & Korhonen, R. 2017. Leikin ensiaskeleita. Kokoomateoksessa: Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. 4.painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Helenius, A. & Lummelahti, L. 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus .

Hänninen, K. 2020. "Toivoisin joka päivä opetusta, ei vain leikkiä" - monikulttuuristen lasten vanhempien kokemuksia suomalaisesta varhaiskasvatuksesta. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysalan kehittäminen ja johtaminen. Visamäki. [viitattu 2.6.2020]
Saataavissa:
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/333692/h%c3%a4nninen_kirsi.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Kalliala, M. 2003. Korvaamaton leikki. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.): Pesästä Lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. WSOY. Helsinki.

Kalliala, M. 2012. Lapsuus hoidossa? Aikuisen päätökset ja lasten kokemukset päivähoitossa. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press .

Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. 2.painos. Helsinki: WSOY

Koivunen, P-L. & Lehtinen, T. 2015. Kasvu kiikarissa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Lauriala, A. & Salmenoksa, E. 2014. "Ei voi kovin leikkiä yksin." -Esikoululaisten ja ykkösluokkalaisten lasten käsityksiä leikistä. Pro gradu - tutkielma. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto.

[viitattu 17.5.2020.]

Saatavissa:<https://core.ac.uk/download/pdf/29574794.pdf>

Mursula, A. 2020. Leikki arjessa ja arki leikeissä-leikin rakentuminen osaksi lapsiperheiden arkea. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden maisteriohjelma. Helsingin yliopisto. [viitattu 18.5.2020.]

Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202004081752>

Paananen, S. 2006. Lapsen hyvinvointia edistävä arki päivähoitossa. Pro gradu -tutkielma. Varhaiskasvatuksen laitos. Jyväskylän yliopisto. [viitattu 18.5.2020.]

Saatavissa:https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18202/1/URN_NBN_fi_jyu-2006395.pdf

Tiihonen & Venetpalo. 2012. Leikki lapsen kehityksen tukijana. Alkuopettajien antamia merkityksiä leikistä lapsen kehityksen tukijana. Pro gradu - tutkielma. Kasvatustieteiden tiedekunta. Lapin yliopisto. [viitattu 17.5.2020]

Saatavissa:<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/59734/Venetpalo.Aino%20ja%20Tiihonen.Milla.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Vehkalahti, R. & Urho, T. 2013. Leikki on totta -näkökulmia vapaan leikin tukemiseen. Helsinki: lastenkeskus

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012. Villit ja kiltit - Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. PS-kustannus, 2012.

Kiven takaa
pensaiden suojasta

löydän sievän kodin.

Lapio porttina, kivi pöytänä ja oksat
takkapuina

Sain kutsun kylään.
Menenhän minä
-en malta olla pois.

Istun juhlavieraana,
koivunlehdet ja pikkukivet syömisinä,
tyhjää mukia juoden.
Sisälle lähtiessä lapset pyytävät
- saahan hiekkakakut jäädä vielä ämpäreissä uuniin?

Saa toki.
Täytyyhän kakkujen kypsyä rauhassa.
- En itsekään ottaisi leipomuksia kesken unista pois.

Anna-Maria Tokola